

1. Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου

Τὸ πρόσωπο τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου ἀναφέρεται πολλές φορές καί μέ πολλούς τρόπους στή θεία Λατρεία. Πολλά εἶναι τὰ λειτουργικά στοιχεῖα πού μᾶς βοηθοῦν νά κρατᾶμε στή σκέψη μας τή Μητέρα τοῦ Θεοῦ. Οἱ ὕμνοι τῆς θείας Λατρείας συχνά ἀναφέρονται σ' αὐτήν. Οἱ ἱεροὶ ὕμνογράφοι συναγωνίζονται γιά νά βροῦν ἐγκώμια, ἐπίθετα, εἰκόνες, ρητορικά σχήματα πού τῆς ταιριάζουν. Κι ὅλα αὐτά γιά νά τονίσουν τή θέση πού κατέχει ἡ Θεοτόκος στό μυστήριο τῆς σάρκωσης τοῦ Χριστοῦ, στή ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καί τήν καρδιά τῶν πιστῶν.

Ὑστερα ἀπό τούς ὕμνους ἔρχονται οἱ ἱερές ἀκολουθίες καί οἱ ἑορτές τῆς Παναγίας, γιά τίς ὁποῖες ἔγιναν οἱ ὕμνοι. Στήν τιμητικὴ προσκύνηση τῆς Θεομήτορος ἡ Ἐκκλησία μας ἔχει ἀφιερῶσει ιδιαίτερες ἀκολουθίες καί πανηγύρεις. Εἶναι γνωστοί οἱ Παρακλητικοὶ Κανόνες (Μικρὸς καί Μέγας), ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος καί οἱ λεγόμενες Θεομητορικὲς ἑορτές, μέ τίς ὁποῖες οἱ πιστοὶ ἐκφράζουν τὰ αἰσθήματα ἀγάπης, εὐγνωμοσύνης καί ἀφοσίωσης πού τρέφουν στήν «ἄσπιλον, ἀμόλυντον, ἄφθορον, ἄχραντον, ἀγνήν Παρθένον, Θεόνυμφον Δέσποιναν».

Τέλος, πρὸς τιμὴ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου ἔχουμε ἱστορήσει πολλές εἰκόνες καί ὑψώσει πολλούς ἱερούς ναοὺς. Φέρουν διάφορα ὀνόματα, πού εἶναι ὁμόλογα μέ τίς ιδιότητες πού χάρισε ἡ Ἐκκλησία στήν Παναγία, ὅπως Γοργοεπήκοος, Ἐλεούσα, Παμμακάριστος, Ὁδηγήτρια, Παρηγορίτισσα, Παντάνασσα, Περίβλεπτος κ.ἄ.

Ὅλα αὐτά εἶναι δικαιολογημένα. Δάνεισε στόν «παντεχνήμονα (= δημιουργό) Λόγον τήν σάρκα της» (Κανὼν Πεντηκοστῆς, ὠδή θ', ὁ εἰρμός) κι ἔτσι, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Νικοδήμος ὁ Ἄγιορείτης, «διά τοιούτου δανείου ἔκαμε χρεώστην εἰς τόν ἑαυτόν της τόν Υἱόν τοῦ Θεοῦ» (Ἑορτοδρόμιον, σ. 548 ὑποσ.). Δίκαια λοιπόν ὁ ἅγιος Ἀνδρέας Κρήτης τήν ἐγκωμιάζει μέ τό «Χαίροις μετά Θεόν ἢ Θεός, τά δευτερεῖα τῆς Τριάδος ἢ ἔχουσα» (Νικοδήμου Ἄγιορείτου, Θεοτοκάριον, σ. 107).

Τά διάφορα γεγονότα τῆς ζωῆς τῆς Θεοτόκου ἀπεικονίζονται ἄριστα στίς βυζαντινές μας εἰκόνες. Σ' αὐτές ἡ στάση τοῦ σώματός της καί τά χαρακτηριστικά τοῦ προσώπου της ἐκφράζουν τά αἰσθήματα τῆς ἀγνῆς καί πλούσιας καρδιάς της καί μᾶς θυμίζουν τήν ἀγνότητά της, τήν πίστη της καί τήν ταπεινοφροσύνη της. Καί πάνω ἀπό ὅλα αὐτά τό ρόλο τῆς Παναγίας στήν ἐνανθρώπησι τοῦ Κυρίου.

Τή συμβολή τῆς Θεοτόκου στή σάρκωσι τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ φέρνει ἡ Ἐκκλησία μας στή μνήμη τῶν πιστῶν μέ τήν ἑορτή τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Ἡ ἀκολουθία τῆς ἑορτῆς εἶναι στηριγμένη στήν ἀφήγησι τοῦ Εὐαγγελιστῆ Λουκᾶ:

«Ἐν δέ τῷ μηνί τῷ ἕκτῳ ἀπεστάλη ὁ ἄγγελος Γαβριήλ ὑπό τοῦ Θεοῦ εἰς πόλιν τῆς Γαλιλαίας, ἧ ὄνομα Ναζαρέτ, πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρὶ, ᾧ ὄνομα Ἰωσήφ, ἐξ οἴκου Δαυὶδ, καί τό ὄνομα τῆς παρθένου Μαριάμ. Καί εἰσελθὼν ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτήν εἶπε· χαῖρε, κεχαριτωμένη· ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· εὐλογημένη σύ ἐν γυναιξίν. Ἡ δέ ἰδοῦσα διεταράχθη ἐπὶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ, καί διελογίζετο ποταπὸς εἶη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος. Καί εἶπεν ὁ ἄγγελος αὐτῇ· μή φοβοῦ, Μαριάμ· εὗρες γάρ χάριν παρά τῷ Θεῷ. Καί ἰδού συλλήψῃ ἐν γαστρὶ καί τέξῃ υἱόν, καί καλέσεις τό ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Οὗτος ἔσται μέγας καί υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται, καί δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαυὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καί βασιλεύσει ἐπὶ

4. Ὁ Εὐαγγελισμὸς. Εἰκόνα τοῦ κρητικοῦ Θεοφάνη στήν Ἱερά Μονή Σταυρονικήτα, Ἅγιο Ὄρος (16ος αἰ.).

τόν οἶκον Ἰακώβ εἰς τούς αἰῶνας, καί τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Εἶπε δέ Μαριάμ πρὸς τόν ἄγγελον· πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; Καί ἀποκριθεὶς ὁ ἄγγελος εἶπεν αὐτῇ· Πνεῦμα Ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διό καὶ τό γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ... Εἶπε δέ Μαριάμ· ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου· γένοιτό μοι κατὰ τό ῥῆμά σου. Καί ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῆς ὁ ἄγγελος» (Ἀπό τό Εὐαγγέλιο τῆς ἑορτῆς, Λουκ. 1, 26-38).

Τά ὄσα ἐξιστόρησε πρὸ πάνω ὁ ἱερός Εὐαγγελιστής, συνοψίζονται στό ἀπολυτίκιο τῆς ἑορτῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ· «Σήμερον τῆς σωτηρίας ἡμῶν τό κεφάλαιον (= ἡ ἀρχή, ἡ βάση), καί τοῦ ἀπ' αἰῶνος μυστηρίου ἡ φανέρωσις· ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, Υἱὸς τῆς Παρθένου γίνεται, καί Γαβριήλ τὴν χάριν εὐαγγελίζεται. Διό καί ἡμεῖς σὺν αὐτῷ τῇ Θεοτόκῳ βοήσωμεν· Χαῖρε, κεχαριτωμένη· ὁ Κύριος μετὰ σοῦ». Τό ἀπολυτίκιο, καθὼς καί οἱ λοιποὶ ὕμνοι τῆς ἑορτῆς, ζωντανεῦει τὴ σκηνή, τὴ στιγμή πού ὁ ἀρχάγγελος Γαβριήλ ἀναγγέλλει στήν Παρθένο Μαρία ὅτι μέ τὴν ἐπισκίαση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος θά γίνει ἡ Μητέρα τοῦ Θεοῦ.

Ἐκεῖνα πού ἀφηγεῖται ὁ Εὐαγγελιστής Λουκᾶς καί μέ τὴν ὠραία γλώσσα τῆς ποίησης διαλαλοῦν οἱ ὕμνοι τῆς Ἐκκλησίας, τά προβάλλει ἡ βυζαντινὴ εἰκόνα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Ἡ στάση τῶν προσώπων, ἡ ἔκφραση καί οἱ χειρονομίες τους, καθὼς τά χρώματα καί οἱ λεπτομέρειες τῆς παράστασης, ὑπομνηματίζουν τό γεγονός.

Περιγραφή τῆς εἰκόνας (εἰκ. 4). α) Ὁ ἀρχάγγελος Γαβριήλ. Εἶναι ὁ «πρωτοστάτης ἄγγελος», ὁ ἀγγελιοφόρος τοῦ Θεοῦ, πού ἔφερε στήν ἀγνή κόρη τῆς Ναζαρέτ τό χαρμόσυνο μήνυμα. Ἡ στάση τοῦ σώματός του ἐκφράζει τὴ χαρὰ πού ἔφερε τό ἄγγελμά του. Παρόλο πού ὁ ἀρχάγγελος βρῖσκεται στό ἔδαφος, παρουσιάζεται μέ ὀρμὴ κίνησης, ὅπως ἄλλωστε μαρτυρεῖ τό ἄνοιγμα τῶν ποδιῶν του. Στόν Εὐαγγε-

λισμὸ τῆς Μονῆς τοῦ Δαφνίου ἡ στάση τοῦ ἀγγέλου δίνει μέ ἀριστουργηματικὸ τρόπο τὴν ἐντύπωση πῶς ἡ πτήση του δέν ἔχει τελειώσει, καθὼς μιλάει στή Θεοτόκο. Ὁ Γαβριήλ μέ τό ἀριστερό του χέρι κρατεῖ σκῆπτρο, πού συμβολίζει τόν ἀγγελιοφόρο καί ὄχι κρίνο, ὅπως μᾶς ἔχει συνηθίσει ἡ δυτικὴ ζωγραφικὴ. Τό δεξί του χέρι ἀπλώνεται μέ βίαιη κίνηση πρὸς τὴ Θεοτόκο σέ σχῆμα ὀμιλίας. Βοᾶ σ' αὐτήν, κατὰ τό γνωστὸ τροπάριο· «ποιὸν σοι ἐγκώμιον προσαγάγω ἐπάξιον; τί δέ ὀνομάσω σε; ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι. Διό, ὡς προσετάγην (= διατάχτηκα), βοῶ σοι· Χαῖρε, ἡ Κεχαριτωμένη».

β) Ἡ Θεοτόκος. Ἡ Μητέρα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ «κεχαριτωμένη», ἡ εὐλογημένη μεταξύ τῶν γυναικῶν. Ἡ βυζαντινὴ εἰκόνα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τὴν παρουσιάζει ἄλλοτε νά κάθεται στό θρόνο της καὶ ἄλλοτε ὄρθια. Στὴν περίπτωση πού ἡ Θεοτόκος εἰκονίζεται καθισμένη, ἡ εἰκόνα ὑπογραμμίζει τὴν ὑπεροχὴ της ἀπέναντι στόν ἀρχάγγελο. Στὴν Ἐκκλησία μας ὑμνοῦμε, ὡς γνωστὸ, τὴ Θεοτόκο ὡς «τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβὶμ καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφίμ» (τῶν ἀγγελικῶν δηλαδὴ ταγμάτων). Ἐδῶ ὁ ἁγιογράφος εἶναι καὶ συνεπὴς στό ἀπόκρυφο κείμενο. Τό Πρωτευαγγέλιο τοῦ Ἰακώβου γράφει πῶς ἡ Παναγία «πῆρε τὴν πορφύρα, κάθησε στό θρόνο της καὶ τὴν ἔγενθε. Καὶ κείνη τὴ στιγμή στάθηκε μπροστά της ἕνας Ἄγγελος». Σ' ἄλλες εἰκόνες ἡ Θεοτόκος εἶναι ὄρθια. Μέ τὴ στάση αὐτὴ ἀκούει, κατὰ κάποιον τρόπο, καλύτερα τό θεῖο μήνυμα.

Στὴν περίπτωση τῆς Θεοτόκου ἀξίζει νά μελετηθοῦν κυρίως τά αἰσθήματά της καὶ οἱ σκέψεις της, ὁ ψυχικὸς της γενικά κόσμος τὴν ὥρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

Ἡ ἐμφάνιση, πρῶτα, τοῦ ἀρχαγγέλου καὶ ὁ χαιρετισμὸς του, τάραξαν τὴ Θεοτόκο. Τό ἀδράχτι μέ τό νῆμα πού σύμφωνα μέ τὴν παράδοση (Πρωτευαγγέλιο τοῦ Ἰακώβου) κρατοῦσε στό χέρι της, ἔπεσε ἀπὸ τό φόβο της. Βυθίστηκε σέ σκέ-

ψεις. Σκεπτόταν τή σημασία τοῦ ἀγγελικοῦ χαιρετισμοῦ. Δέν ἀμφιβάλλει, δέν ἀπιστεῖ στή διαβεβαίωση τοῦ ἀρχαγγέλου ὅτι θά γίνει Μητέρα τοῦ Θεοῦ· μόνο μέ φρόνηση ρωτάει· «Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω;». Ἐδῶ ἡ Θεοτόκος διαφέρει ἀπὸ τὴν Εὐα. Ἐκείνη παρασύρθηκε ἀπὸ τὸν ἐγωισμό τῆς καὶ δέχτηκε ἀνεξέταστα ὅσα ὁ σατανὰς τῆς πρότεινε. Ἡ Θεοτόκος, ἀντίθετα, στολισμένη μέ ταπεινοφροσύνη καὶ ὑπακοή στοῦ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ζητάει νά μάθει μέ ποῖο τρόπο θά πραγματοποιηθοῦν τὰ λόγια τοῦ ἀγγελιοφόρου τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ὁμοῦς ὁ ἀρχάγγελος τὴ διαβεβαίωσε πὼς ὅλα θά γίνονταν μέ τὴ χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ (τό μαρτυροῦν τό τμήμα τοῦ κύκλου καὶ οἱ ἀκτίνες πού ἐκπέμπονται ἀπὸ αὐτό στοῦ πάνω μέρος τῆς εἰκόνας), ἐκείνη ὀλόφυχα καὶ ἀνεπιφύλακτα συγκατατέθηκε· «ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου· γένοιτό μοι κατὰ τό ρῆμά σου». Στό δοξαστικό τῶν ἀποστίχων τοῦ ἔσπερινου τῆς ἑορτῆς, ἡ Ἐκκλησία μας δικάια ψάλλει· «Ἄγγελος λειτουργεῖ τῷ θαύματι· παρθενικὴ γαστήρ τὸν Υἱὸν ὑποδέχεται· Πνεῦμα Ἅγιον καταπέμπεται· Πατὴρ ἄνωθεν εὐδοκεῖ καὶ τό συνάλλαγμα (= συμφωνία) κατὰ κοινήν πραγματεύεται βούλησιν». Ὅλα δηλαδή ἔγιναν μέ τὴν κοινὴ βούληση, τὴν ἐπιθυμία, τὴ συμφωνία μεταξύ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Παρθένου, Πλάστη καὶ πλάσματος, γιατί «ἡ σάρκωσις τοῦ Λόγου ἦτο ἔργον ὄχι μόνον τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς Δυνάμεώς Του καὶ τοῦ Πνεύματος... ἀλλὰ καὶ τῆς θελήσεως καὶ τῆς πίστεως τῆς Παρθένου» (ἅγιος Νικόλαος Καβάσιλας, «Ἡ Θεομήτωρ», σ. 134).

Ἡ ἀμηχανία καὶ ἡ φρόνηση τῆς Θεοτόκου, πού μέ ὑπέροχους διαλόγους παρουσιάζουν τὰ τροπάρια τῆς ἑορτῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ἐκφράζονται σ' ἄλλες εἰκόνες μέ τὴν ἀνοιχτὴ παλάμη τοῦ δεξιοῦ της χειροῦ. Ἡ χειρονομία αὐτὴ τῆς ἀπορίας εἶναι σάν νά λέει· «Γάμου ὑπάρχω ἀμήτητος, πῶς οὖν παῖδα τέξομαι;» (β' στιχηρὸ τοῦ ἔσπερινου).

Ἄλλες εἰκόνες τοῦ Εὐαγγελισμοῦ μᾶς τονίζουν τὴ συγκατάθεση τῆς Θεοτόκου στὰ λόγια τοῦ ἀρχαγγέλου. Ἡ Μητέρα τοῦ Θεοῦ εἰκονίζεται μέ σκυμμένο τό κεφάλι (ὅπως στήν εἰκόνα μας) ἔχοντας τό δεξί της χέρι πάνω στοῦ στήθος της, ἢ νά βγαίνει ἀπὸ τό μαφόριό της. Αὐτά μᾶς θυμίζουν τό «ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου...». Στὴν εἰκόνα μας ὁ ἀγιογράφος συνδυάζει στή στάση τῆς Θεοτόκου τὴν ἀμηχανία μέ τὴ συγκατάθεση. Παρουσιάζει τὴ Θεοτόκο μέ σκυμμένο τό κεφάλι καὶ βυθισμένη στίς σκέψεις της.

Ὁ πιστός, καθὼς ἀτενίζει καὶ μελετᾷ καὶ προσκυνεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, γεμάτος ἀπὸ χαρὰ καὶ εὐγνωμοσύνη σιγοψάλλει· «Ἄξιόν ἐστιν, ὡς ἀληθῶς, μακαρίζειν σε τὴν Θεοτόκον, τὴν ἀειμακάριστον καὶ παναμώμητον καὶ μητέρα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν».

2. Ἡ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ

«Ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικός, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, ἵνα τὴν υἰοθεσίαν ἀπολάβωμεν». Μὲ τὰ λόγια αὐτά τοῦ ἀποστόλου Παύλου στήν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολή του (4, 4-5) ἀρχίζει τὸ ἀποστολικὸ ἀνάγνωσμα, πού ἀκούγεται στοὺς ἱερούς ναοὺς κατὰ τὴ θεία Λειτουργία τῶν Χριστουγέννων.

Ὁ Μεσσίας, ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, πού ὁ Θεὸς εἶχε ὑποσχεθεῖ νὰ στείλει στοὺς ἀνθρώπους καὶ εἶχαν προφητέψῃ οἱ προφῆτες τοῦ Ἰσραήλ, «σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν». Φόρεσε δηλαδή ἀνθρώπινη σάρκα, γιὰ νὰ συναναστραφεῖ μὲ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ τοὺς διδάξῃ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ τοὺς σώσει μὲ τὸ σταυρικό του θάνατο.

Αὐτὴν τὴν «κατὰ σάρκα Γέννησιν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» ἐορτάζει ἡ Ἐκκλησία μας μὲ τὴν ἐορτὴ τῶν Χριστουγέννων (25 Δεκεμβρίου).

Ἡ εἰκόνα τῆς Γεννήσεως τοῦ Κυρίου στηρίζεται στὴ μαρτυρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς παράδοσης τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως τὴ συνοψίζει τὸ κοντάκιο τῆς ἐορτῆς: «Ἡ Παρθένος σήμερον τὸν ὑπερουσίον τίπτει, καὶ ἡ γῆ τὸ σπήλαιον τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει. Ἄγγελοι μετὰ ποιμένων δοξολογοῦσι. Μάγοι δὲ μετὰ ἀστέρος ὁδοιποροῦσι· δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγεννήθη Παιδίον νέον, ὁ πρὸ αἰώνων Θεός».

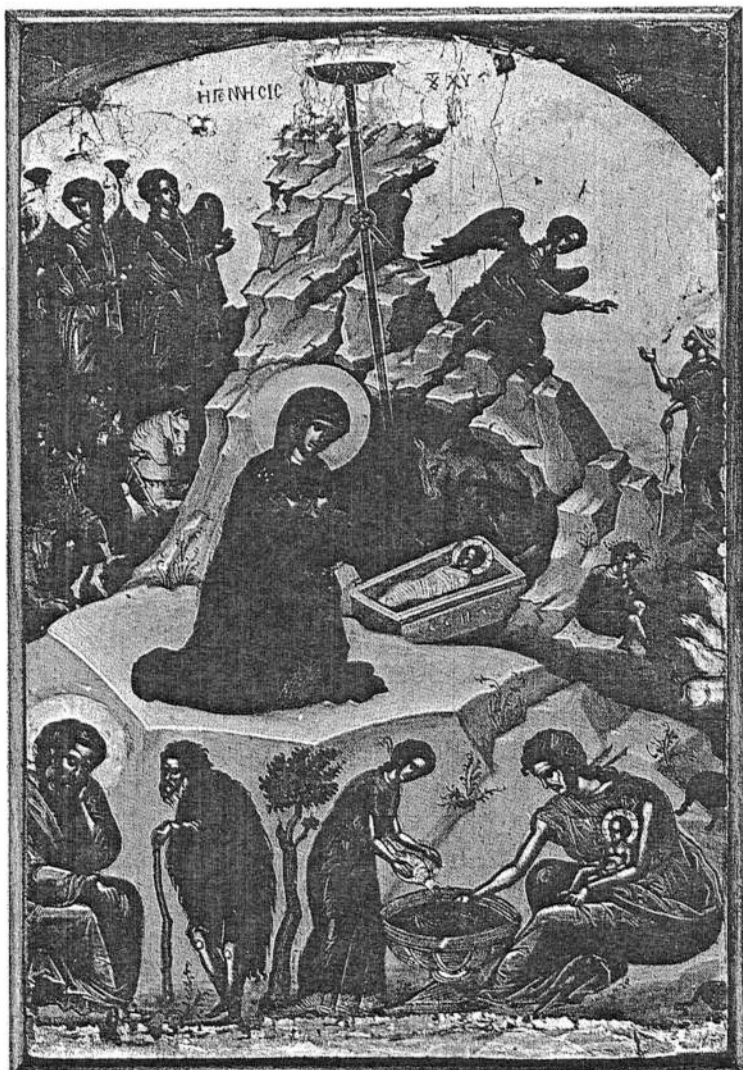
Ὅπως λέει τὸ κοντάκιο στὸν τελευταῖο του στίχο, τὸ παιδί πού γεννήθηκε ἦταν «ὁ πρὸ αἰώνων Θεός», πού ἐγίνε ἀνθρώπος. Γιατί κατὰ τὴν ἐπιγραμματικὴ διατύπωση ἐνὸς τροπαρίου

ου τοῦ ἐσπερινοῦ τῆς ἐορτῆς, «ὁ ἦν (ὁ Χριστός) διέμεινε, Θεὸς ὢν ἀληθινός· καὶ ὁ οὐκ ἦν προσέλαβεν, ἀνθρώπος γενόμενος διὰ φιλανθρωπίαν» (α' στιχηρό).

Ὁ ὀρθόδοξος ἀγιογράφος τῆς εἰκόνας τῆς Γεννήσεως, πιστός ὅπως πάντοτε στὰ δόγματα καὶ τίς παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας, ἐντάσσει τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα στὴν παράσταση γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ δύο σκοποὺς: ὁ ἓνας εἶναι νὰ φανεῖ ἡ θεανθρώπινη φύση τοῦ Κυρίου. Ὁ δεύτερος εἶναι νὰ ὑποδηλωθεῖ ὁ πανηγυρισμὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. (Συνήθως ἡ σύνθεση στεφανώνεται μὲ οὐράνιο τόξο καὶ μὲ τὴν ἐπιγραφή «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία»). Ἡ δοξολογία τοῦ οὐράνιου κόσμου καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ ἐπίγειου γιὰ τὸ γεγονὸς εἶναι διάχυτα στὴν εἰκόνα. «Οἱ εἰκόνες τῆς ὁμάδας αὐτῆς ξεχωρίζουν γιὰ τὴν ὑψηλὴν ποιότητα, τὸν πλοῦτο στὴ διαμόρφωση τοῦ τοπίου καὶ τὴν ποικιλία στοὺς τύπους τῶν ἀνθρώπων, πού ἀποδίδονται ὅλα μὲ συγκρατημένη χάρη καὶ εὐγένεια, ἀκόμη καὶ μὲ γραφικότητα: ἐναλλαγές στὰ ἐπίπεδα πού διασταυρώνονται, δενδράκια καὶ ζῶα χαριτωμένα, προσδίδουν εἰδυλιακὸ καὶ ποιητικὸ χαρακτήρα στὴ σκηνή» (Μαν. Χατζηδάκης).

Περιγραφή τῆς εἰκόνας (εἰκ. 5). α) Τὸ Βρέφος καὶ ἡ Μητέρα του. Σύμφωνα μὲ ὅσα διηγεῖται ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς, ἡ Παναγία, ὅταν βρέθηκε μαζί μὲ τὸν Ἰωσήφ στὴ Βηθλεέμ γιὰ τὴν ἀπογραφή, «ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτὸν καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ, διότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι (= δὲν ὑπῆρχε γι' αὐτοὺς τόπος στὸ πανδοχεῖο, ὅπου κατέλυσαν)».

Ἡ φάτνη εἰκονίζεται στὴν εἰκόνα μας μέσα σὲ σκοτεινὸ σπήλαιο. Γιὰ τὴ Γέννηση τοῦ Κυρίου στὸ σπήλαιο μᾶς πληροφοροῦν ἀρχαῖοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς (Ἰουστίνος, Ὁριγένης κ.ἄ.). Ὁ ὀρθόδοξος ἀγιογράφος εἰκονίζει τὸ σπήλαιο σκοτεινὸ, γιὰ νὰ συμβολίσῃ μὲ τὸ μαῦρο χρῶμα τὸν κό-

5. Ἡ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ. Εἰκόνα τοῦ κρητικῶν Θεοφάνη στήν Τερά Μονή Σταυρονικήτα, Ἅγιο Ὄρος (16ος αἰ.).

σμο, πού ἦταν σκοτισμένος ἀπό τήν ἁμαρτία καί στόν ὁποῖο ἔλαμπε τώρα τό φῶς τοῦ Χριστοῦ.

Μέσα στή φάτνη ἀνακλίνεται τό θεῖο Βρέφος σπαργανωμένο μέ τήν ἀκτίνα τοῦ ἄστρου πού πέφτει πάνω του. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Οὐσπένσκη, «σπήλαιο, φάτνη, σπάργανα εἶναι δείγματα τῆς κένωσης τῆς θεότητος, τῆς συγκατάβασής της, τῆς ἄκρας ταπείνωσης Ἐκείνου, ὁ Ὅποιος, ἀόρατος στή θεία Του φύση, γίνεται ὄρατός ἐν σαρκί γιά χάρη τοῦ ἀνθρώπου, προδηλώνοντας ἔτσι τό θάνατο καί τήν Ταφή Του, τόν τάφο καί τά σάβανα».

Μέσα στό σπήλαιο, πίσω ἀπό τή φάτνη, ζωγραφίζονται ἕνα βόδι κι ἕνας ὄνος. Ὁ ἅγιογράφος ἐμπνέεται ἀπό τήν προφητεία τοῦ Ἡσαΐα πού, μιλώντας ἀπό μέρος τοῦ Θεοῦ, λέει: «Ἐγὼ βοῦς τόν κτησάμενον καί ὄνος τήν φάτνην τοῦ Κυρίου αὐτοῦ· Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω καί ὁ λαός μου οὐ συνῆκεν» (Ἠσ. 1, 3). Δηλαδή τό βόδι γνωρίζει τόν κτήτορά του καί ὁ ὄνος τή φάτνη τοῦ κυρίου του· οἱ Ἰσραηλίτες ὁμως δέ γνωρίζουν ἐμένα τό Θεό καί ὁ λαός δέ μέ καταλαβαίνει. Ἡ εἰκόνα μέ τό νά ἔχει τά ζῶα σέ τέτοια κεντρική θέση, μᾶς καλεῖ νά ἀποφύγουμε τό ἁμάρτημα τῶν Ἑβραίων. Ὁ Κύριος μᾶς ἀγάπησε καί πρέπει νά τόν τιμήσουμε μέ τήν ἀγάπη μας. Γιά μᾶς γεννήθηκε· εἶναι ὁ Κύριος καί Θεός καί Σωτήρας μας.

Ἐκτός ἀπό τίς ἀγγελικές καί ἀνθρώπινες μορφές, ἡ εἰκόνα μας ἔχει ἀντιπροσώπους ἀπό τό φυτικό καί ζωικό βασίλειο. Ὅλοι καί ὅλα πρέπει νά δείξουν τήν εὐχαριστία τους. Ἐνα τροπάριο τοῦ μεγάλου ἔσπερινοῦ τῶν Χριστουγέννων ἀπαντᾷ στό ἐρώτημα «τί θά προσφέρουμε στό Χριστό πού ἐμφανίστηκε γιά χάρη μας ὡς ἄνθρωπος στή γῆ»; «Τί σοι προσενέγκωμεν Χριστέ ὅτι ὤφθης ἐπί γῆς ὡς ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς; Ἐκαστον γάρ τῶν ὑπό σοῦ γενομένων κτισμάτων τήν εὐχαριστίαν σοι προσάγει· οἱ Ἄγγελοι τόν ὕμνον· οἱ οὐρανοί τόν ἄστερα· οἱ Μάγοι τά δῶρα· οἱ ποιμένες τό θαῦμα· ἡ γῆ τό

σπήλαιον· ἡ ἔρημος τήν φάτνην· ἡμεῖς δέ Μητέρα Παρθένον. Ὁ πρό αἰῶνων Θεός, ἐλέησον ἡμᾶς» (Στιχηρό ἰδιόμελο).

Ἐμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ ἄνθρωποι προσφέρουμε ὡς δῶρο στό νεογέννητο Κύριο τήν Παρθένο, πού, ὅπως εἶδαμε στήν ἀνάλυση τῆς εἰκόνας τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, συγκατατέθηκε γιά τή Γέννηση τοῦ Σωτῆρος. Μέ τό νά προσφέρουμε αὐτήν ὡς δῶρο στό Χριστό, δεχόμαστε μέ τή συγκατάθεσή μας νά σωθοῦμε ἀπό τό γεννηθέντα Κύριο.

Ἡ Μητέρα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ μορφή τῆς παράστασης πού διακρίνεται γιά τό μέγεθός της καί τήν κεντρική θέση πού κατέχει στήν εἰκόνα. Τή βλέπουμε ἔξω ἀπό τό σπήλαιο, στό πλάτωμα, γονατιστή μέ τά χέρια σταυρωμένα νά προσκυνᾷ τό Βρέφος. Ὅπως παρατηρήθηκε, «τό στοιχεῖο αὐτό, δυτικῆς καταγωγῆς, ἐντείνει τό δοξαστικό νόημα τῆς σύνθεσης, γιατί στήν προσκύνηση τοῦ Χριστοῦ μετέχει τώρα καί ἡ Θεοτόκος» (Μαν. Χατζηδάκης). Σ' ἄλλες εἰκόνες ἡ Θεοτόκος εἶναι ξαπλωμένη μέ ἔκδηλη τήν κούραση στό πρόσωπό της καί σ' ἄλλες μισοκαθισμένη. «Ἡ στάση τῆς Παρθένου εἶναι πάντα πολύ σημαντική καί δεμένη μέ τά δογματικά προβλήματα τῆς ἐποχῆς καί τοῦ τόπου, ὅπου ἔγινε ἡ εἰκόνα. Οἱ διαφορές πού παρουσιάζει κάθε φορά ὑποδηλώνουν τήν πρόθεση νά ἐξαρθεῖ πότε ἡ θεότητα καί πότε ἡ ἀνθρωπότητα τοῦ Κυρίου. Ἔτσι σέ ὀρισμένες παραστάσεις τῆς Γεννήσεως ἡ Παρθένος εἶναι μισοξαπλωμένη, μισοκαθισμένη, ἡ στάση της δηλαδή εἶναι ἀνάλαφρη γιά νά δειχτεῖ ἡ ἀπουσία τῶν πόνων καί συνεπῶς ἡ παρθενική γέννηση καί ἡ θεία καταγωγή τοῦ Παιδίου (ἐναντίον τῆς πλάνης τῶν Νεστοριανῶν). Ἀλλά στήν πλειονότητα τῶν παραστάσεων ἡ Παρθένος εἶναι ξαπλωμένη καί ἐκφράζει μέ τή στάση της μιᾶ μεγάλη κόπωση καί ἀτονία» (Λ. Οὐσπένσκη).

Τά τροπάρια τῆς ἀγίας μας Ἐκκλησίας καί τά δογματικά της κείμενα μᾶς προφυλάσσουν ἀπό τήν αἰρετική διδασκα-

λία τοῦ Νεστορίου, πού δίδασκε πῶς ἡ Παναγία γέννησε τόν ἄνθρωπο Χριστό καί ὄχι τόν Υἱό καί Λόγο τοῦ Θεοῦ. Λέει ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνός: Ἡ γέννηση τοῦ Θεανθρώπου ἦταν συνάμα «δι' ἡμᾶς, καθ' ἡμᾶς καί ὑπέρ ἡμᾶς», δηλαδή σωτήρια, φυσική καί ὑπερφυσική. Καί ἐπί πλέον: ἀνώδυνη, «ὑπέρ νόμον κηΐσεως» (Ἔκδ. ὀρθ. πίστ. 3, 7).

β) Οἱ λοιπές λεπτομέρειες τῆς παράστασης. Ἀπό τίς λοιπές μορφές τῆς παράστασης οἱ ἄγγελοι, οἱ ποιμένες καί οἱ Μάγοι εἰκονίζονται στό ἐπάνω μέρος τῆς εἰκόνας καί στό κάτω ὁ Ἰωσήφ μέ τό βοσκό καί τό λουτρό μέ τίς μαῖες. Ἐνας ἄγγελος, σύμφωνα μέ τήν εὐαγγελική διήγηση, εὐαγγελίζεται τή μεγάλη χαρά τῆς λυτρώσεως ἀναγγέλλοντας στούς ποιμένες τό γεγονός τῆς Γεννήσεως καί ἄλλοι κοιτάζοντας τό ἄστρο δοξολογοῦν τόν «ἐν ὑψίστοις Θεόν». Χαριτωμένες οἱ μορφές τῶν δύο βοσκῶν, ἐνός πού ἐκστατικός δέχεται τό ἀγγελικό μήνυμα καί τοῦ ἄλλου πού καθιστός παίξει μέ τή φλογέρα του.

Στό ἐπάνω μέρος δεξιά ἀπό τό σπήλαιο, εἰκονίζονται οἱ τρεῖς Μάγοι ἔφιπποι. (Σέ μερικές εἰκόνες παριστάνονται πεζοί). Ὁδοιποροῦν μαζί μέ τό ἀστέρι πού τούς καθοδηγεῖ καί φέρνουν τά δῶρα τους στό γεννηθέντα Κύριο. Ἀντιπροσωπεύουν κατά τά τροπάρια τῆς ἑορτῆς τούς εἰδωλολάτρες πού θά ἀποτελέσουν τήν ἀπό τούς ἐθνικούς προερχόμενη Ἐκκλησία. Οἱ ποιμένες ἀντιπροσωπεύουν τό ἄλλο τμήμα, τό ἰουδαϊκό. Οἱ Μάγοι εἰκονίζονται μέ διαφορετική ἡλικία: νέος, μεσήλικας, γέροντας. Ὑπογραμμίζεται ἔτσι ἡ ἀλήθεια πῶς ὁ Χριστός πού εἶναι «τό φῶς τό ἀληθινόν», φωτίζει τούς ἀνθρώπους ἀνεξάρτητα ἀπό τήν ἡλικία τους καί τή θέση πού κατέχουν στήν κοινωνία.

Στό κάτω μέρος τῆς εἰκόνας, ἀριστερά, εἰκονίζεται ὁ Ἰωσήφ. Εἶναι σκεφτικός καί στηρίζει τό κεφάλι του μέ τό ἀριστερό του χέρι. «Ἐθεώρησε (τήν Παναγία) ἐγκύμονα, καί εἰς

μέγιστον κατέπεσε κλύδωνα» (Πρόκλος Κων/πόλεως, PG 65, 736 A). Κοντά του βλέπουμε ἕνα βοσκό στηριγμένο στή γκλίτσα του.

Ὁ Οὐσπένσκη βλέπει στό πρόσωπό του τό σατανά πού ρίχνει στήν ψυχή τοῦ δίκαιου Ἰωσήφ τήν ἀμφιβολία καί ἀνεβάζει στό νοῦ του σκέψεις, γιά τίς ὁποῖες μιλοῦν τά ἀπόκρυφα Εὐαγγέλια καί τά τροπάρια τῆς ἑορτῆς. Γι' αὐτό γράφει: «Ἡ εἰκόνα στό πρόσωπο τοῦ Ἰωσήφ φανερώνει ὄχι μόνο τό προσωπικό του δράμα ἀλλά καί τό δράμα ὁλόκληρου τοῦ ἀνθρώπινου γένους, τή δυσκολία νά παραδεχτεῖ ἐκεῖνο πού εἶναι “ὑπέρ λόγον καί νοῦν”, δηλαδή τήν ἐνανθρώπηση τοῦ Θεοῦ».

Στό δοξαστικό τῆς Α΄ Ὡρας τῆς ἀκολουθίας τῶν Χριστουγέννων ἀκοῦμε τόν Ἰωσήφ νά ρωτᾷ τή Θεοτόκο: «...Μαρία, τί τό δράμα τοῦτο, ὃ ἐν σοί τεθέσμαι; ἀντί τιμῆς αἰσχύνην· ἀντ' εὐφροσύνης, τήν λύπην· ἀντί τοῦ ἐπαινεῖσθαι, τόν ψόγον μοι προσήγαγες. Οὐκ ἔτι φέρω, τό ὄνειδος τῶν ἀνθρώπων...».

Ἄξια παρατήρησης εἶναι καί ἡ θέση τοῦ Ἰωσήφ στήν εἰκόνα. Ζωγραφίζεται στήν ἄκρη, μακριά ἀπό τό Παιδί καί τή Μητέρα του. Καί τοῦτο γιάτί δέν εἶναι ὁ πατέρας τοῦ Βρέφους, ἀλλ' ὁ προστάτης τῆς Ἁγίας Οἰκογένειας.

Ἀπέναντι ἀπό τόν Ἰωσήφ, στό ἄλλο κάτω ἄκρο τῆς εἰκόνας εἰκονίζονται δύο γυναῖκες πού ἐτοιμάζουν τό λουτρό τοῦ θείου Βρέφους. Ἡ μία κρατεῖ τό Παιδί καί δοκιμάζει μέ τό χέρι της τή θερμότητα τοῦ νεροῦ, πού ἡ ἄλλη χύνει στήν κολυμπήθρα. Ἡ σκηνή εἶναι ἐμπνευσμένη ἀπό τά ἀπόκρυφα Εὐαγγέλια τοῦ Ματθαίου καί τοῦ Ἰακώβου, πού μιλοῦν γιά τίς δύο γυναῖκες, τή μαία καί τή Σαλώμη, πού ἔφερε ὁ Ἰωσήφ γιά νά βοηθήσουν τή Θεοτόκο.

Ἄς κλείσουμε τήν περιγραφή καί ἀνάλυση τῆς εἰκόνας τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ μέ τό παρακάτω τροπάριο τῆς ἀκολουθίας τοῦ ὄρθρου τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων. Παρου-

σιάζει μέ τόν ποιητικό του λόγο τό θαῦμα τῆς σάρκωσης τοῦ Χριστοῦ καί ἐκφράζει τό δίκαιο θαυμασμό τῶν πιστῶν.

«Ὁ ἀχώρητος παντί πῶς ἐχωρήθη ἐν γαστρὶ; Ὁ ἐν κόλποις τοῦ Πατρὸς πῶς ἐν ἀγκάλαις τῆς μητρὸς; Πάντως ὡς οἶδεν, ὡς ἠθέλησε καί ὡς ἠδόκησεν. Ἄσαρκος γάρ ὢν, ἐσαρκώθη ἐκάν. Καί γέγονεν ὁ ὢν ὃ οὐκ ἦν δι' ἡμᾶς. Καί μή ἐκστάς τῆς φύσεως, μετέσχε τοῦ ἡμετέρου φυράματος. Διπλοῦς ἐτέχθη Χριστός, τόν ἄνω κόσμον θέλων ἀναπληρῶσαι».

«μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός», ὁ Θεάνθρωπος. Εἶναι «ὁ ἀναρχος Λόγος τοῦ Πατρὸς, ἀρχὴν λαβὼν χρονικὴν, μὴ ἐκστάς τῆς αὐτοῦ Θεότητος», «ὁ ὀχοῦμενος ἐν ἄρμασι Χερουβὶμ καὶ ὑμνούμενος ἐν ἄσμασι Σεραφίμ», ὅπως λένε τὰ τροπάρια τοῦ ἔσπερινου τῆς ἑορτῆς.

Πίσω ἀπὸ τὴ Θεοτόκο στέκει ἡ προφητις Ἄννα. Ἡ στάση της προδίδει τὸ προφητικὸ της χάρισμα. Τὸ ἕνα της χέρι εἶναι ὑψωμένο σὲ σχῆμα ὁμλίας καὶ τὸ ἄλλο, τὸ ἀριστερὸ, κρατᾶει ἀνοιχτὸ εἰλητάριο πού γράφει σὲ μικρὰ μαῦρα κεφαλαῖα: «Τοῦτο τὸ Βρέφος οὐρανὸν καὶ γῆν ἔστρεψεν». Τὸ κεφάλι της μέ μελετημένη κλίση εἶναι γυρισμένο πρὸς τὸν Ἰωσήφ «πού ἔρχεται πίσω της, σάν ν' ἀπευθύνει σ' αὐτὸν τὸν προφητικὸ λόγο, ἐνῶ κοιτάζει τὸ θεατὴ».

Στὴν ἄκρη ἀριστερὰ ὁ Ἰωσήφ προχωρεῖ κρατώντας πάνω στὴν πτυχὴ τοῦ ἐνδύματός του (σ' ἄλλες εἰκόνες μέσα σὲ κλουβί) τὰ δύο τρυγόνια ἢ τὰ δύο περιστεράκια. Τὰ πουλιά αὐτά, ὅπως λέει τὸ παρακάτω ἀπόσπασμα ἀπὸ ἕμνο τοῦ ἔσπερινου τῆς ἑορτῆς, συμβόλιζαν τοὺς ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους καὶ ἐθνικούς χριστιανούς, καθὼς καὶ τίς δύο διαθηκὲς, τὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ, τῶν ὁποίων ἀρχηγός εἶναι ὁ Χριστός. «Ὁ τοῖς Χερουβὶμ ἐποχούμενος καὶ ὑμνούμενος ὑπὸ τῶν Σεραφίμ, σήμερον τῷ θεῷ ἱερῷ κατὰ νόμον προσφερόμενος, πρεσβυτικαῖς ἐνθρονίζεται ἀγκάλαις· καὶ ὑπὸ Ἰωσήφ εἰσδέχεται δῶρα θεοπρεπῶς, ὡς ζευγὸς τρυγόνων τὴν ἀμίαντον Ἐκκλησίαν καὶ τῶν ἐθνῶν τὸν νεόλεκτον (= νεοσύλληκτο) λαόν· περιστερῶν δὲ δύο νεοσσούς, ὡς ἀρχηγὸς Παλαιᾶς τε καὶ Καινῆς...» (Δοξαστικὸ στιχηρῶν). Παρόμοια λένε καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὸ συμβολισμό τῶν πουλιῶν αὐτῶν.

4. Ἡ Βάπτισις

Σύμφωνα μέ τὴ γενικὴ ἀρχὴ πού ἰσχύει στὴ βυζαντινὴ ἀγιογραφία, ἡ Βάπτισις τοῦ Κυρίου παριστάνεται στὴ σχετικὴ εἰκόνα, ὅπως τὴν περιγράφουν τὰ Εὐαγγέλια καὶ τὴν πανηγυρίζει ἡ ἅγια μας Ἐκκλησία μέ τὴν ἀκολουθία τῶν Θεοφανείων. Ὁ βυζαντινὸς δηλαδὴ ἀγιογράφος στηρίζεται στὴ μαρτυρία τῶν Εὐαγγελίων καὶ τὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας.

1. Ἡ μαρτυρία τῶν Εὐαγγελίων. Ἡ εὐαγγελικὴ διήγηση μᾶς πληροφορεῖ πῶς, ὅταν ὁ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος κήρυσσε καὶ βάπτισε στὸν Ἰορδάνη, «παραγίνεται ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην πρὸς τὸν Ἰωάννην τοῦ βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ Ἰωάννης διεκώλυεν αὐτὸν λέγων· ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρὸς με; Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπε πρὸς αὐτόν· ἄφες ἄρτι (= ἄφισε τώρα τίς ἀντιρρήσεις καὶ μὴ φέρνεις δυσκολίες νὰ βαπτιστῶ)· οὕτως γὰρ πρέπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην (= γιατί ἔτσι ταπεινούμενος θὰ ἐκπληρώσω κάθε ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ). Τότε ἀφήσιν αὐτόν· καὶ βαπτισθεὶς ὁ Ἰησοῦς ἀνέβη εὐθύς ἀπὸ τοῦ ὕδατος· καὶ ἰδοὺ ἀνέωχθησαν αὐτῷ οἱ οὐρανοί, καὶ εἶδε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαῖνον ὡσεὶ περιστεράν καὶ ἐρχόμενον ἐπ' αὐτόν· καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν λέγουσα· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα» (Ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο τῆς ἑορτῆς, Ματθ. 3, 13-17).

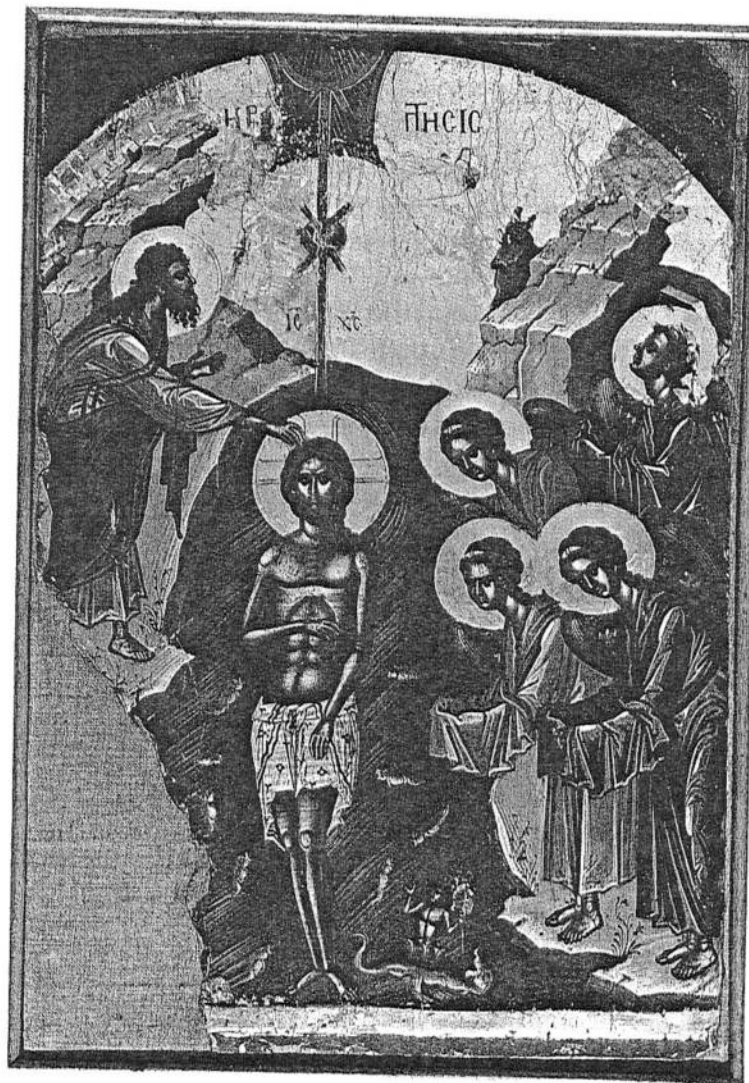
Ὅπως βλέπουμε στὸ παραπάνω κείμενο, ὁ Κύριος ἦρθε ἀπὸ τὴ Γαλιλαία μέ σκοπὸ νὰ βαπτιστεῖ, παρόλο πού ἦταν ἀναμάρτητος. Ὁ Ἰωάννης, φωτισμένος ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦ-

μα, τόν αναγνώρισε. Στην αρχή ἀρνήθηκε νά τόν βαπτίσει. Ἡ σκέψη πώς αὐτός, ὁ δοῦλος, ὁ πηλός θά βάπτιζε τό Δεσπότη, τόν Πλαστουργό, τόν τρόμαξε. Ὅπως λέει ἕνα τροπάριο ἀπό τήν ἀκολουθία τῶν Μεγάλων Ὁρῶν τῆς ἑορτῆς, «σύντρομος γέγονεν ὁ Πρόδρομος καί ἐβόησε λέγων· Πῶς φωτίσει ὁ λύχνος τό Φῶς; Πῶς χειροθετήσῃ ὁ δοῦλος τόν Δεσπότην;...» (Δοξαστικό ἰδιόμελο πρώτης Ὁρας). Τελικά ὁ Πρόδρομος ὑποχώρησε καί βάπτισε τόν Κύριο σύμφωνα μέ τό θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Στίς φράσεις τῆς εὐαγγελικῆς διήγησης ἐμβαθύνει ἡ Ἐκκλησία μας, ἀφοῦ προσθέσει ὅσα εἶναι ἀπαραίτητα γιά νά κατανοήσουμε τή σημασία τοῦ γεγονότος.

2. **Ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας.** Ἡ Ἐκκλησία μας πανηγυρίζει τή Βάπτισή τοῦ Κυρίου, γιατί σ' αὐτήν ἔγινε, πρῶτα, ἡ φανέρωση τῆς Ἁγίας Τριάδος, γιά τήν ὁποία μιλά τό ἀπολυτίκιο τῆς ἑορτῆς τῶν Θεοφανείων· «Ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένου σου Κύριε, ἡ τῆς Τριάδος ἐφανερῶθη προσκύνησις· τοῦ γάρ Γεννήτορος ἡ φωνή προσημαρτύρει σοι, ἀγαπητόν σε Υἱόν ὀνομάζουσα· καί τό Πνεῦμα ἐν εἶδει περιστερῶς, ἐβεβαίου τοῦ λόγου τό ἀσφαλές. Ὁ ἐπιφανείς Χριστέ ὁ Θεός, καί τόν κόσμον φωτίσας δόξα σοι».

Ὁ δεύτερος λόγος τοῦ πανηγυρισμοῦ τῆς Βαπτίσεως τοῦ Κυρίου εἶναι ἡ σχέση τοῦ γεγονότος τούτου μέ τό θεῖο Μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος. Ὁ Κύριος μέ τό νά βαπτιστεῖ ἁγίασε τό νερό, τό ἔκαμε νερό ἁγιασμοῦ καί συμφιλίωσης μέ τό Θεό. Ἔτσι ἡ Βάπτισή τοῦ Κυρίου ἀνοίξε τή θύρα τοῦ Μυστηρίου τοῦ Βαπτίσματος. Τό Μυστήριον αὐτό προεικονίζεται στήν Παλαιά Διαθήκη, ἐκτός ἄλλων, μέ τή διάβαση τῆς Ἐρυθρᾶς θάλασσας καί τοῦ Ἰορδάνῃ ἀπό τοὺς Ἰσραηλίτες. Στίς περιπτώσεις αὐτές, Ἐρυθρᾶς θάλασσας καί Ἰορδάνῃ, τά νερά χωρίστηκαν θαυματουργικά καί ἄφησαν ἐλεύθερο πέρασμα στό λαό. Στή διάσπαση τῆς Ἐρυθρᾶς θάλασσας καί τήν

7. Ἡ Βάπτισή. Εἰκόνα τοῦ κρητικοῦ Θεοφάνη στήν Ἱερά Μονή Σταυρονικήτα, Ἅγιο Ὄρος (16ος αἰ.).

ἀποξήρανση τοῦ Ἰορδάνη ἀναφέρεται ὁ στίχος τοῦ ψαλμοῦ «Ἡ θάλασσα εἶδε καὶ ἔφυγεν, ὁ Ἰορδάνης ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω» (Ψάλμ. 113, 3). Ὁ στίχος αὐτός, αὐτούσιος καὶ παραλλαγμένος, ἀκούγεται πολλές φορές στήν ἱερή ἀκολουθία τῶν Θεοφανείων. Αὐτό γίνεται, ἐπειδή, ὅπως εἶπαμε, ἡ διάβαση τῆς Ἐρυθρᾶς θάλασσας καὶ τοῦ Ἰορδάνη προεικονίζει καὶ προτυπώνει τό Μυστήριο τοῦ Βαπτίσματος. Στήν κολυμπήθρα μπαίνουμε δοῦλοι τοῦ σατανᾶ καὶ βγαίνουμε ἀπελευθερωμένοι ἀπό τὰ δεσμά του, ὅπως οἱ Ἑβραῖοι ἀπελευθερώθηκαν ἀπό τοὺς Αἰγυπτίους.

Ὑστερα ἀπό ὅσα εἰπώθηκαν γιὰ τή σημασία τῆς ἑορτῆς τῆς Βαπτίσεως, ἄς δοῦμε πῶς ἡ εἰκόνα τῆς Βαπτίσεως παρουσιάζει τή μαρτυρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τή διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας.

3. Περιγραφή τῆς εἰκόνας (εἰκ. 7). Στό ἐπάνω μέρος τῆς εἰκόνας ὑπάρχει ἓνα ἡμικύκλιο, πού συμβολίζει τό ἄνοιγμα τῶν οὐρανῶν. Ἀπό αὐτό βγαίνουν ἀκτίνες καὶ κατεβαίνει τό Ἅγιο Πνεῦμα στό κεφάλι τοῦ Χριστοῦ «ἐν εἶδει περιστερᾶς». Οἱ οὐρανοὶ εἶναι ἡ θέση τοῦ Θεοῦ - Πατέρα, ὁ ὁποῖος σέ μερικές εἰκόνες τῆς Βαπτίσεως (ὅπως π.χ. στή Βάπτισή τῆς Μονῆς τοῦ Δαφνίου καὶ τῆς Μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκά στή Βοιωτία) σημαίνεται μ' ἓνα χέρι πού εὐλογεῖ. Ἡ φανέρωση τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι τό σημαντικότερο σέ σημασία στοιχεῖο στήν εἰκόνα τῆς Βαπτίσεως.

Στή συνέχεια ὁ ἀγιογράφος μᾶς μεταφέρει στά ρεῖθρα τοῦ Ἰορδάνη, τὰ ὅποια ὁ Κύριος ἁγίασε μέ τή Βάπτισή του. «Βράχοι ὑψηλοὶ ὅπου σμίγουν καὶ σχηματίζουν μίαν κλεισοῦραν, μέσα εἰς τήν ὁποίαν τρέχει ὁ Ἰορδάνης ποταμός μέ ρεῦμα σφοδρόν. Εἰς τό μέσον τοῦ ποταμοῦ ἴσταται ὁ Χριστός, γυμνός, μέ ἓν ἄσπρο πανί μόνον εἰς τήν μέσην Του. Μέ τήν δεξιάν χεῖρα εὐλογεῖ τὰ ὕδατα, εἰς πολλές δέ εἰκόνας καὶ μέ τās δύο χεῖρας. Εἰς ἄλλας εἰκόνας βλέπει κατενώπιον, εἰς

ἄλλας εἰκονίζεται ἐκ τῶν πλαγίων, μέ ἀνοιχτούς τοὺς ἀχράντους πόδας Του, ὡς νά περιπατῆ. Τό ἅγιον πρόσωπόν Του εἶναι σοβαρόν καὶ γρηγοροῦν, διά τό μέγα μυστήριον ὅπου γίνεται. Τό σῶμά Του εἶναι ὡσάν σκαλισμένον εἰς τό ξύλον, μέ διάφορα σχήματα γραμμένα ζωηρά, εἰς τό στήθος, εἰς τοὺς ὤμους, εἰς τήν κοιλίαν καὶ ὄχι σαρκῶδες» (Φ. Κόντογλου). Ὁ Κύριος σέ πολλές εἰκόνες τῆς Βαπτίσεως φαίνεται σάν νά περπατάει, γιατί, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Οὐσπένσκη, αὐτός πῆρε τήν πρωτοβουλία νά βαπτιστεῖ. Μέ τή θέλησή του ἤρθε στόν Ἰορδάνη καὶ ζήτησε νά βαπτιστεῖ ἀπό τόν Ἰωάννη.

Στά νερά τοῦ Ἰορδάνη βλέπουμε τὰ ψάρια πού κολυμποῦν καὶ μιά μισοντυμένη γυναίκα πάνω σ' ἓνα δράκοντα. Ἡ γυναίκα συμβολίζει τήν Ἐρυθρά θάλασσα. (Ἄλλου ἔχουμε καὶ τόν ἄνδρα γιὰ τό ἀντίστοιχο σύμβολο τοῦ Ἰορδάνη). Γιά τοὺς δράκοντες μιᾶνε στίχοι τῶν ψαλμῶν, καθὼς καὶ τῶν ὕμνων καὶ τῶν εὐχῶν τῆς ἀκολουθίας τοῦ Μεγάλου Ἁγιασμοῦ «... Σύ συνέτριψας τās κεφαλὰς τῶν δρακόντων ἐπὶ τοῦ ὕδατος (= τῶν Αἰγυπτίων στήν Ἐρυθρά θάλασσα)» (Ψάλμ. 73, 13). «Σύ ...καὶ τās κεφαλὰς τῶν ἐκεῖσε ἐμφωλευόντων συνέτριψας δρακόντων» (Εὐχὴ Μ. Ἁγιασμοῦ). «Καὶ δρακόντων κεφαλὰς ἐμφωλευόντων διαθλάπτει (= κατασυντρίβει)» (τροπάριο, ὠδή β').

Οἱ περισσότερες εἰκόνες τῆς Βαπτίσεως παρουσιάζουν τόν Κύριο τελείως γυμνό. Ἔτσι τόν θέλουν καὶ τὰ τροπάρια τῆς ἑορτῆς. Ἡ γυμνότητα θέλει νά τονίσει πόσο ὁ Κύριος μίκρυνε τή δόξα του καὶ τή θεότητά του γιὰ χάρη μας. Γυμνώθηκε ἐκεῖνος γιὰ νά ντύσει τοὺς ἀνθρώπους μέ τό ἔνδυμα τῆς αἰώνιας δόξας. Ἄλλοι εἶδαν στή γυμνότητά του τήν ἀδαμική γυμνότητα. Ὁ Κύριος ἀποδίδει ἔτσι στήν ἀνθρωπότητα τό ἔνδοξο παραδεισιακό ἔνδυμά της (Π. Εὐδοκίμωφ).

Στή μίαν ὄχθη τοῦ Ἰορδάνη βρίσκεται ὁ Πρόδρομος. Κοιτάζει ἐκστατικός τό Ἅγιο Πνεῦμα. Τό ἓνα χέρι τό ἔχει πάνω

στό κεφάλι τοῦ Δεσπότη. Τό ἄλλο εἶναι σέ στάση προσευχῆς. Ἐκφράζει ἔτσι τόν τρόπο του γιά τήν ἀξίωση τοῦ Κυρίου νά βαπτιστεῖ ἀπό αὐτόν.

Στήν ἀπέναντι ὄχθη προβάλλουν οἱ μορφές τεσσάρων ἀγγέλων. Συμμετέχουν κι αὐτοί στό παράδοξο μυστήριο σύμφωνα μέ τό τροπάριο τῆς ἑορτῆς: «Ὡσπερ οὐρανῶ, σὺν τρόμφῳ καί θαύματι παρίσταντο ἐν Ἰορδάνῃ αἱ Δυνάμεις τῶν Ἀγγέλων, σκοπούμεναι τοσαύτην Θεοῦ τήν συγκατάβασιν...» (Κανών, ὠδή ζ'). Θαμπώνονται ἀπό τή συγκατάβαση αὐτή καί οἱ τρεῖς προσκυνοῦν μέ εὐλάβεια τόν Κύριο, ἐνῶ ὁ τέταρτος, προσευχόμενος, ἀτενίζει τόν οὐρανό. Μέ σεβασμό ἐτοιμάζονται νά δεχτοῦν τό σῶμα τοῦ Κυρίου προβάλλοντας τά πανιά πού κρατοῦν στά χέρια τους. Ὡραία παρατηρήθηκε, ὅτι συμβολίζουν καί εἰκονογραφοῦν τό λόγο τοῦ ἀποστόλου Παύλου: «Ὅσοι γάρ εἰς Χριστόν ἐβαπτίσθητε, Χριστόν ἐνεδύσασθε...» (Γαλ. 3, 27).

Ἡ εἰκόνα μας στήν ἀριστερή πλευρά εἶναι κατεστραμμένη. Ἐδῶ θά ἴταν στά νερά ἡ συμβολική μορφή τοῦ Ἰορδάνη καί κοντά στόν Πρόδρομο ἡ ἀξίνη πού θυμίζει τά λόγια τοῦ Βαπτιστῆ στους Φαρισαίους: «Ἦδη δέ καί ἡ ἀξίνη πρὸς τήν ρίζαν τῶν δένδρων κείται· πᾶν οὖν δένδρον μή ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται καί εἰς πῦρ βάλλεται» (Ματθ. 3, 10).

5. Ἡ Μεταμόρφωση

Ἐνα ἀπό τά θαύματα τοῦ Κυρίου πού φανέρωσε τήν Ἁγία Τριάδα καί ἔδειξε τήν κρυμμένη θεότητα τοῦ Χριστοῦ καί τήν οὐράνια μακαριότητα τοῦ ἀνθρώπου ἦταν ἡ Μεταμόρφωση. Γι' αὐτή μιλοῦν οἱ τρεῖς πρῶτοι Εὐαγγελιστές, ὁ Ματθαῖος, ὁ Μάρκος καί ὁ Λουκᾶς, καθώς κι ἕνας ἀπό τοὺς αὐτόπτες μαθητές τοῦ Κυρίου, ὁ Πέτρος. Τά ὄσα λένε ἀκούγονται στή θεία Λειτουργία τῆς ἑορτῆς (6 Αὐγούστου) καί μᾶς μεταφέρουν στό ὄρος Θαβῶρ, ὅπου κατὰ τήν παράδοση ἐγίνε ἡ Μεταμόρφωση.

«Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ παραλαμβάνει ὁ Ἰησοῦς τόν Πέτρον, τόν Ἰάκωβον καί Ἰωάννην τόν ἀδελφόν αὐτοῦ καί ἀναφέρει αὐτούς εἰς ὄρος ὑψηλόν κατ' ἰδίαν· καί μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, καί ἔλαμψεν τό πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, τά δέ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο λευκά ὡς τό φῶς. Καί ἰδοὺ ὤφθησαν αὐτοῖς Μωσῆς καί Ἡλίας μετ' αὐτοῦ συλλαλοῦντες... Ἰδοὺ νεφέλη φωτεινὴ ἐπεσκίασεν αὐτούς, καί ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης λέγουσα· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα· αὐτοῦ ἀκούετε. Καί ἀκούσαντες οἱ μαθηταὶ ἔπεσαν ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν καί ἐφοβήθησαν σφόδρα» (Ἀπὸ τό Εὐαγγέλιο τῆς ἑορτῆς, Ματθ. 17, 1-6).

Μέ ἀπλό καί ἀνεπιτήδευτο τρόπο, χωρίς περιττές φράσεις, ὁ ἱερός Εὐαγγελιστής ἀναφέρεται σ' ἕνα περιστατικό ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Κυρίου πού εἶδαν μέ τά μάτια τους τρεῖς ἀποστολοὶ: ὁ Πέτρος, ὁ Ἰάκωβος καί ὁ Ἰωάννης. Αὐτοὶ ξεχώριζαν καί ὑπερεῖχαν ἀπὸ τοὺς ἄλλους στήν πίστη, τήν ἀφοσίωση καί τήν ἀγάπη πρὸς τόν Κύριο. Ὅπως λέει ἕνα τροπάριο

στό κεφάλι τοῦ Δεσπότη. Τό ἄλλο εἶναι σέ στάση προσευχῆς. Ἐκφράζει ἔτσι τόν τρόμο του γιά τήν ἀξίωση τοῦ Κυρίου νά βαπτιστεῖ ἀπό αὐτόν.

Στήν ἀπέναντι ὄχθη προβάλλουν οἱ μορφές τεσσάρων ἀγγέλων. Συμμετέχουν κι αὐτοί στό παράδοξο μυστήριο σύμφωνα μέ τό τροπάριο τῆς ἑορτῆς· «Ὡσπερ οὐρανῶ, σύν τρώφῃ καί θαύματι παρίσταντο ἐν Ἰορδάνῃ αἱ Δυνάμεις τῶν Ἀγγέλων, σκοπούμεναι τοσαύτην Θεοῦ τήν συγκατάβασιν...» (Κανῶν, ὠδή ζ'). Θαμπώνονται ἀπό τή συγκατάβαση αὐτή καί οἱ τρεῖς προσκυνοῦν μέ εὐλάβεια τόν Κύριο, ἐνῶ ὁ τέταρτος, προσευχόμενος, ἀπενίξει τόν οὐρανό. Μέ σεβασμό ἐτοιμάζονται νά δεχτοῦν τό σῶμα τοῦ Κυρίου προβάλλοντας τά πανιά πού κρατοῦν στά χέρια τους. Ὡραῖα παρατηρήθηκε, ὅτι συμβολίζουν καί εἰκονογραφοῦν τό λόγο τοῦ ἀποστόλου Παύλου: «Ὅσοι γάρ εἰς Χριστόν ἐβαπτίσθητε, Χριστόν ἐνεδύσασθε...» (Γαλ. 3, 27).

Ἡ εἰκόνα μας στήν ἀριστερή πλευρά εἶναι κατεστραμμένη. Ἐδῶ θά ἴταν στά νερά ἡ συμβολική μορφή τοῦ Ἰορδάνη καί κοντά στόν Προόδρομο ἡ ἀξίνη πού θυμίζει τά λόγια τοῦ Βαπτιστῆ στους Φαρισαίους· «Ἦδη δέ καί ἡ ἀξίνη πρὸς τήν ρίζαν τῶν δένδρων κείται· πᾶν οὖν δένδρον μή ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται καί εἰς πῦρ βάλλεται» (Ματθ. 3, 10).

5. Ἡ Μεταμόρφωση

Ἐνα ἀπό τά θαύματα τοῦ Κυρίου πού φανέρωσε τήν Ἁγία Τριάδα καί ἔδειξε τήν κρυμμένη θεότητα τοῦ Χριστοῦ καί τήν οὐράνια μακαριότητα τοῦ ἀνθρώπου ἦταν ἡ Μεταμόρφωση. Γι' αὐτή μιλοῦν οἱ τρεῖς πρῶτοι Εὐαγγελιστές, ὁ Ματθαῖος, ὁ Μάρκος καί ὁ Λουκᾶς, καθώς κι ἕνας ἀπό τοὺς ἀυτόπτες μαθητές τοῦ Κυρίου, ὁ Πέτρος. Τά ὅσα λένε ἀκούγονται στή θεία Λειτουργία τῆς ἑορτῆς (6 Αὐγούστου) καί μᾶς μεταφέρουν στό ὄρος Θαβῶρ, ὅπου κατά τήν παράδοση ἔγινε ἡ Μεταμόρφωση.

«Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ παραλαμβάνει ὁ Ἰησοῦς τόν Πέτρον, τόν Ἰάκωβον καί Ἰωάννην τόν ἀδελφόν αὐτοῦ καί ἀναφέρει αὐτούς εἰς ὄρος ὑψηλόν κατ' ἰδίαν· καί μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, καί ἔλαμπεν τό πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, τά δέ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο λευκά ὡς τό φῶς. Καί ἰδοὺ ὤφθησαν αὐτοῖς Μωσῆς καί Ἡλίας μετ' αὐτοῦ συλλαλοῦντες... Ἰδοὺ νεφέλη φωτεινὴ ἐπεσκίασεν αὐτούς, καί ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης λέγουσα· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα· αὐτοῦ ἀκούετε. Καί ἀκούσαντες οἱ μαθηταὶ ἔπεσαν ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν καί ἐφοβήθησαν σφόδρα» (Ἀπό τό Εὐαγγέλιο τῆς ἑορτῆς, Ματθ. 17, 1-6).

Μέ ἀπλό καί ἀνεπιτήδευτο τρόπο, χωρὶς περιττές φράσεις, ὁ ἱερός Εὐαγγελιστής ἀναφέρεται σ' ἕνα περιστατικό ἀπό τή ζωὴ τοῦ Κυρίου πού εἶδαν μέ τά μάτια τους τρεῖς ἀποστόλοι: ὁ Πέτρος, ὁ Ἰάκωβος καί ὁ Ἰωάννης. Αὐτοὶ ξεχώριζαν καί ὑπερεῖχαν ἀπό τοὺς ἄλλους στήν πίστη, τήν ἀφοσίωση καί τήν ἀγάπη πρὸς τόν Κύριο. Ὅπως λέει ἕνα τροπάριο

τῆς ἑορτῆς, «ὁ πρό αἰώνων ὑπάρχων Θεός Λόγος, ὁ φῶς ὡς ἱμάτιον περιβαλλόμενος, μεταμορφούμενος ἔμπροσθεν, τῶν μαθητῶν σου, ὑπέρ τόν ἥλιον Λόγε ἔλαμψας» (Στιχηρό αἰώνων).

Ἐλαμψε τό Πρόσωπο τοῦ Κυρίου ἀπό τή λαμπρότητα τῆς ἀπρόσιτης θεϊκῆς του δόξας καί τά ἐνδύματά του ἔγιναν λευκά ὡς τό φῶς. Δύο ἐξέχοντα πρόσωπα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὁ μέγας Μωυσῆς καί ὁ ζηλωτής Ἡλίας, ἐφανίστηκαν ἐκείνη τή στιγμή τῆς θεϊκῆς λαμπρότητας. Συνομιλοῦσαν μέ τόν Κύριο γιά τά μέλλοντα νά συμβοῦν σ' αὐτόν, δηλαδή γιά τό λυτρωτικό του θάνατο πού ἔμελλε νά πραγματοποιηθεῖ στήν Ἱερουσαλήμ. Τό σωτήριο ἐρχομό τοῦ Χριστοῦ εἶχαν προαναγγεῖλει ὁ Μωυσῆς καί οἱ προφῆτες μέ τύπους, εἰκόνες καί προφητείες.

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος, πού πολλά πῆρε ἡ ἀκολουθία τῆς Μεταμόρφωσης ἀπό τή σχετική ὁμιλία του, ἐξηγεῖ γιατί ὁ Κύριος διάλεξε αὐτές τίς δύο προσώπων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης γιά νά τόν πλαισιώσουν τήν ὥρα τῆς Μεταμόρφωσης. Πρῶτο, ἀντιπροσώπευαν τό νόμο καί τούς προφῆτες. Δεύτερο, καί οἱ δύο εἶχαν ἀπολαύσει μιά μυστική θέα τοῦ Θεοῦ, ὁ ἓνας στό ὄρος Σινά καί ὁ ἄλλος στό ὄρος Καρμήλιο. Τρίτο, ὁ Μωυσῆς ἀντιπροσώπευε τούς νεκρούς, ἐνῶ ὁ Ἡλίας, πού ἀναλήφθηκε στόν οὐρανό πάνω σέ πύρινο ἄρμα, ἀντιπροσώπευε τούς ζωντανούς. «Ἴνα μάθωσιν, ὅτι καί θανάτου καί ζωῆς ἐξουσίαν ἔχει, καί τῶν ἄνω καί κάτω κρατεῖ» (ΕΠΕ 11, 248-250). Αὐτά λένε καί τά τροπάρια τῆς ἑορτῆς, ὅπως: «Συλλαλοῦντες δέ τῷ Χριστῷ Μωϋσῆς καί Ἡλίας ἐδείκνυον, ὅτι ζώντων καί νεκρῶν κυριεύει...» (β' στιχηρό τοῦ ἑσπερινοῦ).

Ἡ παρουσία τοῦ Μωυσῆ καί τοῦ Ἡλία στή Μεταμόρφωση ὑπογράμμισε ἐπιπλέον τήν ἐνότητα Παλαιᾶς καί Καινῆς Διαθήκης. Τό Χριστό πού μέ τύπους, σύμβολα καί προφη-

τεῖες προανήγγειλε ἡ πρώτη, τόν παρουσίασε νά κηρύσσει καί νά θαυματουργεῖ ἡ δεύτερη. Ὅπως λέει πάλι ὁ ἱερός Χρυσόστομος, «δύο Διαθήκαι καί δύο παιδίσκαι καί δύο ἀδελφαί τόν ἓνα Δεσπότην δορυφοροῦσι· Κύριος παρά προφήταις καταγγέλλεται· Χριστός ἐν Καινῇ κηρύσσεται» (PG 50, 796).

Κατά τή Μεταμόρφωση ἔχουμε καί τήν ἐμφάνιση τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ὁ Πατέρας πού ὀνομάζει τόν Κύριο Υἱό του ἀγαπητό, ὁ Θεάνθρωπος Κύριος πού μεταμορφώνεται καί τό Ἅγιο Πνεῦμα πού λάμπει μαζί μέ τόν Κύριο σάν νεφέλη φωτεινή. Ἡ τελευταία δηλώνεται μ' ἓνα τετράγωνο ἢ ἄλλο γεωμετρικό σχῆμα πού γράφεται στή «δόξα», τοῦ Χριστοῦ. Αὐτή τήν τριαδική φανέρωση τήν ἐπισημαίνει τό τροπάριο: «σήμερον ἐν Θαβῶρ τῷ ὄρει, μυστικῶς τῆς Τριάδος τόν τύπον ὑποδείκνυσι (ὁ Χριστός)» (γ' τροπάριο τῆς λιτῆς).

Καί τώρα τό ἐρώτημα: πῶς εἶδαν τό θαυμαστό γεγονός τῆς Μεταμόρφωσης οἱ τρεῖς μαθητές; Τήν ἀπάντηση δίνει τό κοντάκι τῆς ἑορτῆς: «Ἐπί τοῦ ὄρους μετεμορφώθης, καί ὡς ἐχώρουν οἱ Μαθηταί σου τήν δόξαν σου, Χριστέ ὁ Θεός, ἐθεάσαντο· ἵνα ὅταν σε ἴδωσι σταυρούμενον, τό μέν πάθος νοήσωσιν ἐκούσιον, τῷ δέ κόσμῳ κηρύξωσιν, ὅτι σύ ὑπάρχεις ἀληθῶς, τοῦ Πατρὸς τό ἀπαύγασμα».

Ὁ ὕμνος αὐτός τῆς Ἐκκλησίας μας συμπληρώνει μέ σύντομο καί ἐπιγραμματικό τρόπο ὅσα οἱ ἱεροί Εὐαγγελιστές ἐξιστοροῦν γιά τή Μεταμόρφωση τοῦ Σωτῆρος. Μᾶς λέει, πρῶτο, πῶς οἱ μαθητές εἶδαν τή θεϊκή δόξα τοῦ Κυρίου «ὡς ἐχώρουν», δηλαδή «καθώς ἠδύναντο», γιά νά μεταχειριστοῦμε τή φράση τοῦ ἀπολυτικίου τῆς ἑορτῆς. Δέν ἦταν δυνατό νά δοῦν οἱ ἀπόστολοι, ἀφοῦ ἦταν ἄνθρωποι, ὀλόκληρη τή θεϊκή λαμπρότητα τοῦ Κυρίου. Ἄν αὐτό γινόταν θά πέθαιναν: «τό δέ καί φειδόμενος, μήπως σὺν τῇ ὁράσει καί τό ζῆν ἀπολέσωσιν» (γ' στιχηρό τῆς λιτῆς).

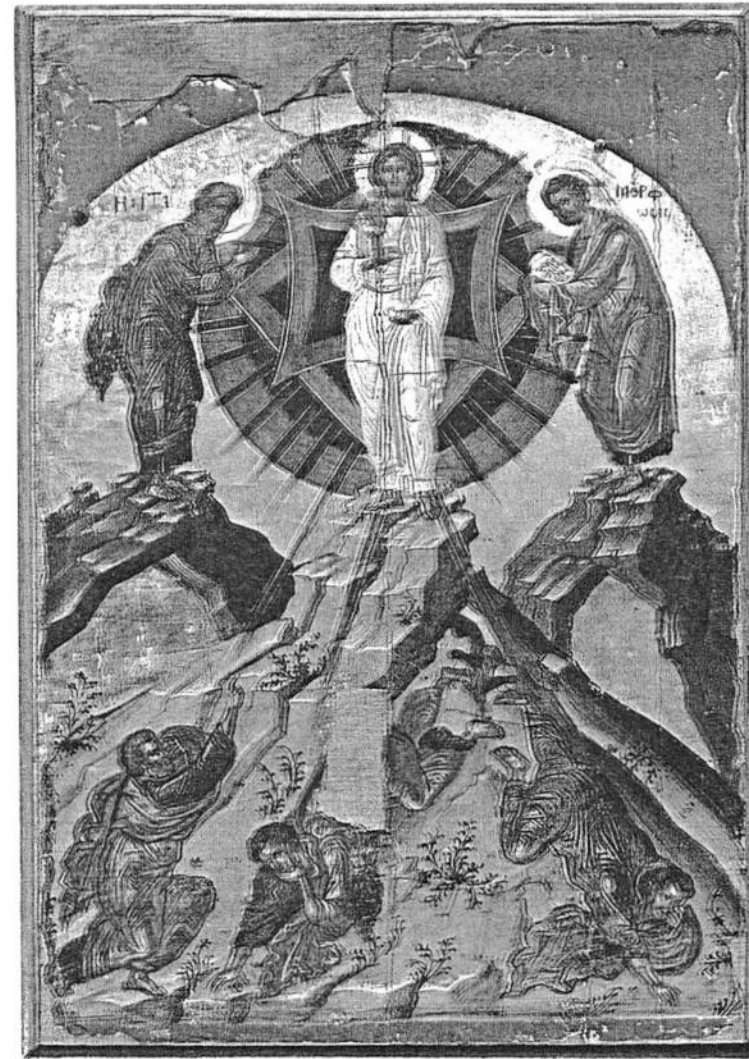
Δεύτερο, μαθαίνουμε ἀπό τό κοντάκιο, καθώς καί ἀπό ἄλλους ὕμνους τῆς ἑορτῆς, τό σκοπό τῆς Μεταμόρφωσης. Ὁ Κύριος δηλαδή μεταμορφώθηκε, γιά νά ἐννοήσουν οἱ μαθητές, ὅταν θά τόν δοῦν στό Σταυρό, πῶς τό Πάθος του ἦταν ἐκούσιο, μέ τή θέλησή του. Ἔτσι γεμάτοι πίστη καί βεβαιότητα θά σάλπιζαν καί θά βροντοφωνοῦσαν στόν κόσμο τή θεότητα του. Ἐπρεπε, ὅπως λέει ἕνας ὕμνος τῆς ἑορτῆς, «νά ἴδουν τά θαυμάσια τοῦ Κυρίου, διά νά μή δειλιάσουν ἐμπρός εἰς τά παθήματά του» καί «...ἵνα θεωρήσαντες τά θαυμάσιά σου, μή δειλιάσωσι τά παθήματά σου» (α' στιχηρό τοῦ ἔσπερινοῦ).

Δέν εἶναι ἄσκοπο νά ἐπαναλάβουμε ἐδῶ, ὅτι οἱ ὕμνοι τῆς Ἐκκλησίας μας συνοψίζουν τίς ἀλήθειες τῆς πίστεως, ὅπως τίς μαρτυρεῖ ἡ Ἁγία Γραφή καί τίς ἀναπτύσσουν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Ἔτσι συμπληρώνουν τήν Ἁγία Γραφή, γιατί στούς στίχους τους, τούς ποιητικούς βέβαια, φυλάγεται ἡ ἱερή μας παράδοση.

Τά ὅσα παραπάνω εἰπώθηκαν, ἦταν ἀπαραίτητα γιά νά ἐννοήσουμε τή βυζαντινή εἰκόνα τῆς Μεταμορφώσεως, ἡ ὁποία εἶναι πιστή ἀπεικόνιση τῶν ὅσων οἱ ἱεροί Εὐαγγελιστές ἀναφέρουν.

1. Περιγραφή τῆς εἰκόνας (εἰκ. 8). «Τό ὄρος Θαβώρ τρικόρυφον. Ἐπάνω εἰς τήν ὑψηλότεραν κορυφήν του, εἰς τό μέσον τῆς εἰκόνας ἴσταται ὁ Κύριος ὄρθιος καί κατ' ἐνώπιον, ἐντός φωτεινῆς δόξης ὅπου παριστάνεται μέ φωτοειδῆ κύκλον, μέσα εἰς τόν ὁποῖον εἶναι γραμμένον ροδόχρουν τετράγωνον. (Στήν εἰκόνα μας ἔχουμε δύο τετράγωνα, συμβολικά τῶν δύο ἄλλων προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος). Τά ἱμάτια αὐτοῦ εἶναι λευκά μέ ἐλαφράς ἀποχρώσεις. Διά τῆς δεξιᾶς εὐλογεῖ, καί εἰς τήν ἀριστεράν κρατεῖ εἰλητάριον...

»Μέ ὄλον ὅπου εἰς τήν Μεταμόρφωσιν ἐφανερώθη ἡ Θεϊκή ἐξουσία Του, ἐν τούτοις καί εἰς τήν εἰκόνα ταύτην παρίσταται, ὡς πάντοτε, μέ ταπεινόν σχῆμα.

8. Ἡ Μεταμόρφωση. Εἰκόνα τοῦ κρητικοῦ Θεοφάνη στήν Ἱερά Μονή Σταυρονικήτα, Ἅγιο Ὄρος (16ος αἰ.).

» Ἐκ δεξιῶν εἰκονίζεται ὁ προφήτης Ἡλίας καί ἐξ ἀριστερῶν ὁ προφήτης Μωϋσῆς ἢ καί τάνάπαλιν, ἰστάμενοι ἐπάνω εἰς δύο... κορυφάς καί προσκλίνοντες μέ σεβασμόν, ὁ μὲν Ἡλίας συνομιλῶν μετὰ τοῦ Χριστοῦ, ὁ δέ Μωϋσῆς κρατῶν τὰς πλάκας τοῦ Νόμου.

» Ὑποκάτωθεν αὐτῶν, ἐν μέσῳ βράχων, κατάκεινται χαμαὶ οἱ τρεῖς μαθηταί, Πέτρος, Ἰάκωβος καί Ἰωάννης, εἰς βιαίας στάσεις, ὁ μὲν Πέτρος καλύπτων τό πρόσωπον ἐκ τοῦ θάμβους καί κράζων πρός τόν Χριστόν, ὁ δέ Ἰωάννης πρηνής, ὁ δέ Ἰάκωβος ἀνεστραμμένος καί οἰοῖ ἐκσφενδονισθεῖς ὑπό ὑπερφουῶν δυνάμεως. Ἐπί τῶν προσώπων αὐτῶν εἶναι ἀποτυπωμένος ὁ τρόμος καί ἡ ἔκστασις. Ταῦτα δέ, κατά τὰ ἐν τῷ ἱερῷ Εὐαγγελίῳ ἱστορούμενα: «Καί ἀκούσαντες οἱ μαθηταί ἔπεσον ἐπί τό πρόσωπον αὐτῶν καί ἐφοβήθησαν σφόδρα» (Ματθ. ιζ', 6), ὡς ἐπίσης καί κατά τὰ ψαλλόμενα κατά τήν ἑορτήν τῆς Μεταμορφώσεως τροπάρια ὁποῦ λέγουν: «οἵτινες τήν ἀκτῖνα τοῦ προσώπου σου μή φέροντες καί τήν λαμπρότητα τῶν χιτῶνων σου ἐπί πρόσωπον εἰς γῆν κατεβαρύνοντο», καθῶς καί τὰ ἀκόλουθα: «οἱ μαθηταί σου, Λόγε, ἔρριψαν ἑαυτούς ἐν τῷ ἐδάφει τῆς γῆς, μή φέροντες ὄραν τήν ἀθέατον μορφήν».

» Εἰς πολλές εἰκόνας τῆς Μεταμορφώσεως, ὅταν ὑπάρχη πολὺς τοῖχος διά νά σκεπασθῇ ἀπό τήν τοιχογραφίαν, ζωγραφίζονται ὀπισθεν τοῦ βουνοῦ, ἀπό τό ἕνα μὲν μέρος ὁ Χριστός ὁποῦ ἀναβαίνει εἰς τό ὄρος μαζί μέ τούς τρεῖς μαθητές του, καί πάλιν ἀπό τό ἄλλο μέρος τοῦ βουνοῦ παριστάνονται οἱ ἴδιοι ὁποῦ κατεβαίνουν, καί ὁ Χριστός τούς εὐλογεῖ, λέγοντάς των νά μήν εἴπουν εἰς κανέναν αὐτά ὁποῦ εἶδαν, ὅπως ἱστοροῦνται εἰς τό ἅγιον Εὐαγγέλιον...» (Φ. Κόντογλου).

2. **Ἡ σημασία τῆς εἰκόνας γιά τόν πιστό.** Ὅπως κάθε βυζαντινῆ εἰκόνα, ἔτσι καί ἡ εἰκόνα τῆς Μεταμορφώσεως γίνε-

ται ἀφορμή ἱερῶν στοχασμῶν γιά τόν πιστό πού τή βλέπει καί τήν ἀσπάζεται. Σ' αὐτό βοηθοῦν καί τά τροπάρια τῆς ἑορτῆς. Τονίζεται σ' αὐτά, ἐκτός ἀπό τή φανέρωση τῆς Ἁγίας Τριάδος καί τή δόξα τοῦ Χριστοῦ, ἡ δόξα τῶν πιστῶν στή βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Πρῶτο, μιλοῦν πῶς ἦταν ὁ ἄνθρωπος στόν Παράδεισο προτοῦ ἁμαρτήσῃ. Τό «ἀρχέτυπο αὐτό «κάλλος» τό ἔδειξε μέ τή Μεταμόρφωσή του ὁ Χριστός, πού χρημάτισε Θεός καί ἄνθρωπος. Δεύτερο, τά τροπάρια ἀναφέρουν, ἐκτός ἀπό τήν ἀρχική, καί τήν τελική κατάσταση, τήν ἔνδοξη, τοῦ ἀνθρώπου. «Τήν τῶν βροτῶν ἐναλλαγίην, τήν μετὰ δόξης σου Σωτήρ, ἐν τῇ δευτέρᾳ καί φρικτῇ, τῆς σῆς ἐλευσεως δεικνύς, ἐπί τοῦ ὄρους Θαβώρ μετεμορφώθης» (α' κάθισμα τοῦ ὄρθρου).

Γιά νά ἀπολαύσουμε ὅμως τήν εὐτυχία τοῦ οὐρανοῦ, πρέπει νά στολιστοῦμε ἀπό τίς ἀρετές, γιατί «οἱ τῷ ὕψει τῶν ἀρετῶν διαπρέψαντες, καί τῆς ἐνθέου δόξης ἀξιωθήσονται» (γ' στιχηρό τοῦ ἔσπερινοῦ).

Τό κοντάκι τῆς Μεταμορφώσεως διαβάζεται καθημερινά στήν Ἐκκλησία ὅταν λέγονται οἱ «ᾠδρες». Γίνεται αὐτό, «ἐπειδή ἡ ἑορτή αὕτη τῆς Μεταμορφώσεως εἶναι ἑορτή τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, διότι καθῶς οἱ Ἀπόστολοι ἐώρων τήν δόξαν τοῦ Χριστοῦ, οὕτω καί οἱ μακάριοι ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι θά βλέπωσι τήν αὐτήν δόξαν τοῦ Χριστοῦ» (Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Συναξαριστής, τόμ. Β', σ. 302). Ἀνάδειξέ μας, Κύριε, κληρονόμους τῆς ἀτελεύτητης βασιλείας σου!

ἀξίωμα του χριόμενος μέ ἀγιασμένο λάδι. Ὁ Κύριος ὀνομάζεται Μεσσίας δηλαδή χρισμένος ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα. Στήν εἰκόνα μόνο τά παιδιά στρώνουν ἐνδύματα, γιατί οἱ ἡλικιωμένοι τόν ἐπευφήμησαν ὡς βασιλιά τοῦ κόσμου τούτου.

Ἡ εἰκόνα ἔχει διμερῆ μορφή καί στό πάνω καί στό κάτω μέρος της. Κάτω ἔχουμε τούς δύο ὀμίλους τῶν προσώπων. Ὁ ἕνας εἶναι οἱ ἀπόστολοι, πού ἀκολουθοῦν τόν Κύριο καί ὁ ἄλλος οἱ ἄνδρες καί τά παιδιά (σ' ἄλλες εἰκόνες εἰκονίζονται καί οἱ γυναῖκες). Μεταξύ τῶν δύο ὀμίλων δεσπόζει ἐπιβλητικός ὁ Κύριος. Ἔχει γυρισμένο τό κεφάλι του πρὸς τούς μαθητές, τούς ὁποίους εὐλογεῖ μέ τό δεξί του χέρι. Μέ τό ἄλλο κρατάει τυλιγμένο εἰλητό. Ἡ πραότητα, καθὼς καί ἡ θλίψη, εἶναι ζωγραφισμένη στό πρόσωπό του. Ἡ εἰσοδός του στή Ἱεροσόλυμα ἦταν ὁδοιπορία πρὸς τό Πάθος. Ὁ Κύριος ὡς Θεός γνώριζε ὅτι πολλοί ἀπό κείνους πού τόν ἐπευφημοῦσαν ὡς βασιλιά, ὕστερα ἀπό λίγες μέρες θά τόν καταριόταν ὡς κακοῦργο καί θά ἀνέκραζαν τό «ἄρον - ἄρον, σταύρωσον αὐτόν».

Στό πάνω μέρος ἔχουμε ἀπό τή μιά μεριά τά χρυσοκίτρινα βουνά καί ἀπό τήν ἄλλη τήν πόλη καί στό κέντρο τό ναό τοῦ Σολομώντα. Τίς δύο παραστάσεις δένει ὁμορφα τό δέντρο μέ τό παιδί.

Ἡ Ἐκκλησία μας, ἡ ὁποία μέ τούς ὕμνους, τίς ἐορτές καί τίς ἀκολουθίες συγχρονίζει τά ἱερά γεγονότα, μᾶς καλεῖ νά δοξολογήσουμε κι ἐμεῖς τόν Κύριο, συμμετέχοντας στό Πάθος του, συμπορευόμενοι καί συσταυρούμενοι μέ Αὐτόν. Ὁ ἀκόλουθος ὕμνος τοῦ ἑσπερινοῦ θυμίζει σ' ὅλους μας ποιές ὑποχρεώσεις ἔχουμε ὡς μέλη τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

«Σήμερον ἡ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἡμᾶς συνήγαγε· καί πάντες αἶροντες τόν Σταυρόν σου λέγομεν· Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, Ὡσαννά ἐν τοῖς ὑψίστοις».

8. Ἡ Σταύρωση

Οἱ ἱερές ἀκολουθίες τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι διδακτικές καί συγκινητικές. Οἱ ὕμνοι καί οἱ εὐχές τους μᾶς ὑψώνουν στόν οὐρανό, μᾶς πλουτίζουν μέ ἱερά συναισθήματα καί μᾶς βοηθοῦν στήν περισυλλογή καί τήν κατάνυξη.

Ἀνάμεσα σ' αὐτές τίς ἀκολουθίες ξεχωρίζουν ἐκεῖνες τῆς Μ. Ἑβδομάδας. Κορυφαία ἡμέρα της ἡ Μεγάλη Παρασκευή. Οἱ ὕμνοι της παρακολουθοῦν βῆμα πρὸς βῆμα τούς σταθμούς τῆς μεγάλης ὁδύνης, τῶν φρικτῶν Παθῶν τοῦ Κυρίου. Ὁ Σταυρωμένος δέχεται τούς ἀσπασμούς τῶν πιστῶν πού κατακλύζουν τούς ἱερούς ναούς. Ἡ φωνή τῆς Ἐκκλησίας μᾶς θυμίζει τό δράμα:

«Τῇ Ἁγίᾳ καί Μεγάλῃ Παρασκευῇ τά ἅγια καί σωτήρια καί φρικτά Πάθη τοῦ Κυρίου καί Θεοῦ καί Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτελοῦμεν· τούς ἐμπυτισμούς, τά ραπίσματα, τά κολαφίσματα, τās ὕβρεις, τούς γέλωτας, τήν πορφυρᾶν χλαῖναν, τόν κάλαμον, τόν σπόγγον, τό ὄξος, τούς ἥλους, τήν λόγχην· καί πρὸ πάντων τόν σταυρόν καί τόν θάνατον, ἃ δι' ἡμᾶς ἐκὼν κατεδέξατο· ἔτι δέ καί τήν τοῦ εὐγνώμονος Ληστοῦ, τοῦ συσταυρωθέντος αὐτῷ, σωτήριο ἐν τῷ σταυρῷ ὁμολογίαν».

Τό θέμα τῆς σταυρικῆς θυσίας τοῦ Κυρίου ἦταν ὁ πυρήνας τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος, τῶν ὀμιλιῶν τῶν ἁγίων Πατέρων, τῆς διδαχῆς τῆς Ἐκκλησίας. Γιά τούς Ἰουδαίους, ὅπως λέει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ὁ σταυρωμένος Χριστός ἦταν σκάνδαλο, γιά τούς Ἕλληνες μωρία, γιά τούς πιστοὺς ὁμῶς Θεοῦ δύναμη καί Θεοῦ σοφία (Α' Κορ. 1, 23-24).

Ἡ ἀγία μας Ἐκκλησία στό Σταυρό τοῦ Κυρίου βλέπει τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς τόν ἁμαρτωλό ἄνθρωπο, τήν ταπείνωση, τήν ὑπακοή καί τή θυσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ὅπως λέει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ὁ Χριστός ὁ Θεός ἡμῶν «ἐαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καί σχήματι εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ» (Φιλίπ. 2, 7-8).

Ἐπρεπε ὁ Χριστός νά γευτεῖ θάνατο καί μάλιστα σταυρικό, «ἵνα ἐκ μέσου ποιήσῃ τήν διὰ ξύλου παράβασι, καί τά ἐπ' αὐτοῖς δὴ τούτοις αἰτιάματα (= κατηγορίες) καταλύσῃ, καί τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος ἀποστήσῃ θάνατον» (Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, PG 72, 676 A). Μὲ ἄλλες λέξεις ὁ Κύριος μέ τό σταυρικό του θάνατο μᾶς ἐξαγόρασε ἀπὸ τὴν κατάρα τοῦ νόμου, ἔσκησε καί ἔσβησε τό χειρόγραφο μὲ τίς ἁμαρτίες μας, κατάργησε τό κράτος τοῦ θανάτου, ἄνοιξε τίς κλεισμένες πόρτες τοῦ Παραδείσου καί χάρισε τὴ ζωὴ καί τὴν ἀνάστασι στό νέο λαὸ τοῦ Θεοῦ, τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας του.

Γι' αὐτὸ ὀρθά παρατηρήθηκε πὼς «ὁ Σταυρός ἐκφράζει λοιπὸν συγκεκριμένα τό χριστιανικὸ μήνυμα, τὴ νίκη ἀπὸ τὴν ἥττα, τὴ δόξα ἀπὸ τὴν ταπείνωση, τὴ ζωὴ ἀπὸ τό θάνατο - σύμβολο ἐνός παντοδύναμου Θεοῦ, ὁ ὁποῖος θέλησε νά γίνῃ ἄνθρωπος καί νά πεθάνῃ σάν ἓνας δοῦλος, γιὰ νά σώσῃ τό πλάσμα του» (Βλαδίμηρος Λόσκυ).

Οἱ ὕμνοι τῆς Ἐκκλησίας μας, ἰδιαίτερα ἐκεῖνοι τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς, εἶναι γεμάτοι παρόμοιες ἀντιθέσεις. Ὁ παρακάτω εἶναι ἀπ' ὅλους ὁ ἐκφραστικότερος. Ἀκούγεται στους ἱερούς ναοὺς τό βράδυ τῆς Μεγάλης Πέμπτης μέσα σὲ νεκρικὴ σιγή:

«Σήμερον κρεμάται ἐπὶ ξύλου ὁ ἐν ὕδασι τὴν γῆν κρεμάσας. Στέφανον ἐξ ἀκανθῶν περιτίθεται ὁ τῶν ἀγγέλων Βασιλεύς. Ψευδῆ πορφύραν περιβάλλεται ὁ περιβάλλων τόν

οὐρανὸν ἐν νεφέλαις. Ράπισμα κατεδέξατο ὁ ἐν Ἰορδάνῃ ἐλευθερώσας τόν Ἀδάμ. Ἦλοις προσηλώθη ὁ Νυμφίος τῆς Ἐκκλησίας. Λόγγῃ ἐκεντήθη ὁ Υἱὸς τῆς Παρθένου. Προσκυνοῦμέν σου τὰ πάθη, Χριστέ. Δεῖξον ἡμῖν καί τὴν ἐνδοξὸν σου ἀνάστασιν».

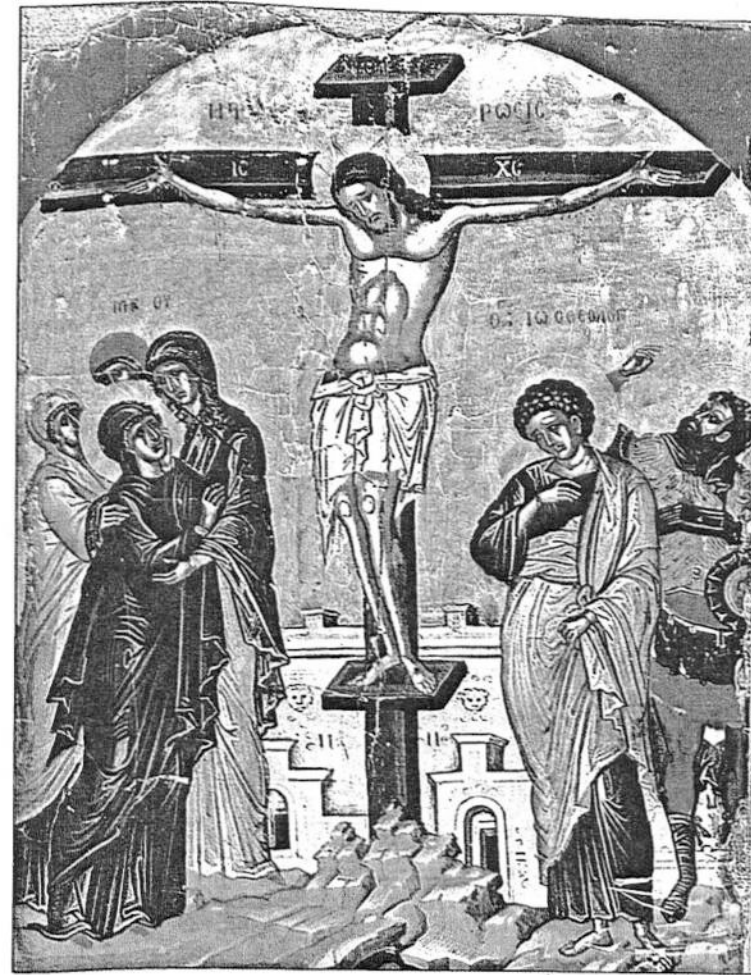
Ἀπὸ τίς περικοπές τῶν Εὐαγγελίων, πού διαβάζονται στὴν ἀκολουθία τῶν Ἁγίων Παθῶν μετὰ τὸν παραπάνω ὕμνο, σταχυολογοῦμε τοὺς στίχους ἐκείνους πού θὰ μᾶς βοηθήσουν γιὰ νά περιγράψουμε τὴν ἅγια εἰκόνα τῆς Σταυρώσεως:

«Καὶ φέρουσιν αὐτὸν (τόν Ἰησοῦ) ἐπὶ Γολγοθᾶ τόπον· ὁ ἐστὶ μεθερμηγευόμενον Κρανίου τόπος. Καὶ ἐδίδουν αὐτῷ πιεῖν ἐσμυρηνισμένον οἶνον· ὁ δὲ οὐκ ἔλαβε. Καὶ σταυρώσαντες αὐτόν, διεμέριζον τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, βάλλοντες κλῆρον ἐπ' αὐτὰ, τίς τι ἄρη... Καὶ ἦν ἡ ἐπιγραφή τῆς αἰτίας αὐτοῦ ἐπιγεγραμμένη· ὁ βασιλεύς τῶν Ἰουδαίων. Καὶ σὺν αὐτῷ σταυροῦσι δύο ληστὰς, ἓνα ἐκ δεξιῶν καὶ ἓνα ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ... Καὶ οἱ παραπορευόμενοι ἐβλασφήμουν αὐτόν... Ὅμοιως δὲ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, ἐμπαίζοντες πρὸς ἀλλήλους μετὰ τῶν γραμματέων, ἔλεγον· ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι... Εἰστήκεσαν παρὰ τῷ σταυρῷ τοῦ Ἰησοῦ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ ἡ ἀδελφὴ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, Μαρία ἡ τοῦ Κλωπᾶ καὶ Μαρία ἡ Μαγδαληνῆ. Ἰησοῦς οὖν ἰδὼν τὴν μητέρα καὶ τὸν μαθητὴν παρεστῶτα ὃν ἠγάπα, λέγει τῇ μητρὶ αὐτοῦ· γύναι, ἴδε ὁ υἱὸς σου. Εἶτα λέγει τῷ μαθητῇ· ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου... Ἦν δὲ ὡσεὶ ὥρα ἔκτη καὶ σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν ἕως ὥρας ἐνάτης, καὶ ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος, καὶ ἐσχίσθη τό καταπέτασμα τοῦ ναοῦ μέσου. Καὶ φωνήσας φωνῇ μεγάλῃ ὁ Ἰησοῦς εἶπε· Πάτερ, εἰς χειράς σου παρατίθεμαι τό πνεῦμά μου. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐξέπνευσεν. Ἰδὼν δὲ ὁ ἐκατόνταρχος τό γενόμενον ἐδόξασε τὸν Θεόν, λέγων· ὄντως ὁ ἄνθρωπος οὗτος δίκαιος ἦν...».

Ὅπως βλέπουμε στούς παραπάνω στίχους τῶν ἱερῶν Εὐαγγελιστῶν, στό χωρο τοῦ Γολγοθᾶ ὑψώνεται ἐκούσια πάνω στό Σταυρό ὁ Κύριος, κρέμονται οἱ δύο ληστές πού σταυρώθηκαν μαζί του, στέκουν κάτω ἀπό τό Σταυρό ἡ Μητέρα του μέ τίς ἄλλες γυναῖκες, κινουῦνται στό ἴδιο μέρος οἱ Γραμματεῖς καί οἱ Φαρισαῖοι, καθώς στρατιῶτες καί ἄνθρωποι ἀπό τόν ἰουδαϊκό ὄγλο.

Ὅλα αὐτά τά πρόσωπα δέ ζωγραφίζονται συνήθως στήν εἰκόνα τῆς Σταύρωσης. Ἐκτός ἀπό τό σταυρωμένο Κύριο, τή Μητέρα του, τόν Ἰωάννη, μία ἢ δύο γυναῖκες παράπλευρα στήν Παναγία καί τόν ἑκατόνταρχο, τά ὑπόλοιπα θεωροῦνται περιττά, «ὡς συντελοῦντα εἰς τό νά χάση ἡ ἅγια εἰκὼν τῆς Σταυρώσεως τήν αὐστηράν ἀπλότητα ὅπου ἔχει, ἡ ὁποία εἶναι τό ὑπερέχον τῆς Ὁρθοδόξου ἀγιογραφίας» (Φ. Κόντογλου). Ἔτσι «ἤμπορεῖ νά λεχθεῖ, ὅτι τό Βυζάντιο δημιούργησε ἕναν τύπο Σταυρώσεως, ὁ ὁποῖος εἶναι κλασικός μέ τήν αἴσθησι τῆς ἀναλογίας του. Ἀναζητώντας ὁ τύπος αὐτός νηφαιλιότητα σύνθεσης, ἀπέβαλε ὀλίγον κατ' ὀλίγον τά πρόσωπα κοντά στό Σταυρό, καί περιορίστηκε στά βασικά: τή Μητέρα τοῦ Θεοῦ καί τόν Ἅγιο Ἰωάννη, πού κάποτε συνοδεύονται ἀπό μίαν ἅγια γυναῖκα καί τόν ἑκατόνταρχο» (Βλαδίμηρος Λόσκυ).

Περιγραφή τῆς εἰκόνας (εἰκ. 11). α) Ὁ Σταυρωμένος Κύριος. «Ὁ Χριστός γυμνός, μόνον μέ ἕνα ἄσπρο πανί τυλιγμένον εἰς τήν μέση Του, νεκρός, μέ κλειστά τά ὄμματα, μέ κεκλιμένην τήν κεφαλήν πρὸς τά δεξιὰ, μέ ὄψιν βασανισμένην. Τό ἄχραντον σῶμά Του εἶναι ὄλον κόκκαλα ἀπό τήν κακοπάθειαν, μέ τὰς χεῖρας ἀπλωμένας καί μέ ἀνοιχτάς τὰς παλάμας, ὡς νά προσεύχεται. Ἐνθυμίζω εἰς τόν πιστόν τό τροπᾶριον ὅπου λέγει: “Ἡπλωσας τὰς παλάμας καί ἤνωσας τὰ τὸ πρῖν διεστῶτα”, ἤγουν ὅτι συνεφιλίωσε, μέ τό πάθος Του, τόν Θεόν μέ τόν ἄνθρωπον, καί ὡσάν νά ἀνοίγη τὰς ἀγκάλας

11. Ἡ Σταύρωση. Εἰκόνα τοῦ κρητικοῦ Θεοφάνη στήν Ἱερά Μονή Σταυρονικήτα, Ἅγιο Ὅρος (1605 αἰ.).

Του πρὸς ὄλους τοὺς ἀνθρώπους. Οἱ δὲ πόδες σμικτοί, μὲ τὰ γόνατα ὀλίγον διπλωμένα, πατοῦν ἐπάνω εἰς ἓν σανίδιον ὡς ὑποπόδιον. Ἀπὸ τὰς ἀχράντους χεῖρας καὶ πόδας Του τρέχουν αἵματα, ἀπὸ δὲ τὴν πλευρὰν Αὐτοῦ αἷμα καὶ ὕδωρ. Καὶ ἐπάνω τῆς κεφαλῆς Αὐτοῦ εἶναι ἐπιγραφή καρφωμένη ἐπὶ τοῦ σταυροῦ μὲ τὰ γράμματα ΟΒCΑΤΔΞC ἤγουν Ο ΒΑΣΙΛΕΥC ΤΗΣ ΔΟΞΗΣ, οὐχὶ δὲ μὲ τὰ ψηφία I.N.B.I., ὡς ἔγραψαν οἱ ἀσεβεῖς σταυρωταὶ τοῦ Κυρίου χλευάζοντες Αὐτόν» (Φ. Κόντογλου).

Γιὰ τὴ στάση τοῦ Κυρίου στό Σταυρό πρέπει νὰ παρατηρήσουμε, πὼς οἱ εἰκόνες τῆς Δύσεως παρουσιάζουν τὸ Σταυρωμένο ζωντανό, μὲ ἀνοιχτὰ τὰ μάτια του, κρεμασμένο στό Σταυρό μὲ τὰ χέρια πρὸς τὰ πάνω. Ἀντίθετα ἡ βυζαντινὴ εἰκόνα τὸν παρουσιάζει νεκρό, μὲ κλειστὰ μάτια, μὲ κάμψη τοῦ σώματος πρὸς τὰ δεξιὰ γιὰ νὰ τονίσει τὸ θάνατό του, τὴ θεία του κένωση. Ὁ ὀρθόδοξος ἀγιογράφος μάλιστα ἐμπνέεται ἀπὸ τὰ τροπάρια τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὰ παρουσιάζουν τὸν Κύριο νὰ κοιμᾶται. Γι' αὐτὸ ἡ εἰκόνα δίνει στό πρόσωπό του μιὰ τέτοια ἔκφραση. Ὁ θάνατος καὶ ὁ Ἄδης ἄφησαν ἄφθαρτο, ἀπαθές καὶ ἀθάνατο τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, γιατί θανατώθηκαν ἀπὸ τὸ ζωοποιὸ θάνατο τοῦ Θεανθρώπου. Ψάλλει ἡ Ἐκκλησία μας: «Σαρκί ὑπνώσας ὡς θνητός, ὁ Βασιλεύς καὶ Κύριος, τριήμερος ἐξανέστης, Ἄδὰμ ἐγείρας ἐκ φθορᾶς καὶ καταργήσας θάνατον. Πάσχα τῆς ἀφθαρσίας, τοῦ κόσμου σωτήριον» (Ἐξαποστειλᾶριο τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα).

Κάτω ἀπὸ τὴ βραχῶδη κορυφή τοῦ Γολγοθᾶ, ὅπου εἶναι στημένος ὁ Σταυρὸς τοῦ Κυρίου, ἀνοίγει τὸ στόμιο του ἓνα σπῆλαιο. Ἐδῶ εἰκονογραφεῖται ἓνα κρανίο, στό ὁποῖο στάζει τὸ αἷμα πού βγαίνει ἀπὸ τὰ πόδια τοῦ Κυρίου. Εἶναι τὸ κρανίο τοῦ Ἄδὰμ, πού κατὰ τὴν παράδοση πέθανε καὶ τάφηκε στό Γολγοθᾶ καὶ «φθονομήθη, ἵνα ὅπου ὁ παλαιὸς Ἄδὰμ

ἔπεσεν ὑπὸ τοῦ θανάτου, ἐκεῖ καὶ τὸ τοῦ νέου Ἄδὰμ (τοῦ Χριστοῦ) τρόπαιον στῆ κατὰ τοῦ θανάτου, λέγω δὴ τὸν σταυρόν» (Εὐθύμιος Ζιγαβηνός). Τὰ ἴδια λένε καὶ ἀρκετοὶ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας (ἅγιος Ἐπιφάνιος, Μ. Βασίλειος κ.ά.).

β) Τὰ λοιπὰ πρόσωπα τῆς εἰκόνας. Δεξιὰ ἀπὸ τὸ Σταυρό στέκει ἡ Παναγία, ἄλλοτε μόνη καὶ ἄλλοτε, ὅπως στήν εἰκόνα μας, συνοδευόμενη ἀπὸ ἅγιες γυναῖκες. Ὁρθία ἐνατενίζει τὸν Υἱό της. Τὴ συγκρατημένη θλίψη της δείχνει τὸ χέρι της πού ἔχει στό μάγουλό της (τὸ ἄλλο εἶναι ὑψωμένο σὲ σχῆμα ἰκεσίας). Τὸ πένθος της εἶναι συγκρατημένο. Πιστεύει στὴ θεότητα τοῦ Υἱοῦ της, πού τῆς λέει κατὰ τὸν ὕμνωδό: «Μὴ ἐποδύρου μου Μῆτερ, ...ἀναστήσομαι γὰρ καὶ δοξαστήσομαι» (Κανὼν Μ. Σαββάτου, ὠδή θ', ὁ εἰρμός).

Ἀντίθετα μὲ τὴ στάση τῆς Παναγίας ἡ στάση τοῦ Ἰωάννη, στήν ἄλλη πλευρὰ, ἐκφράζει ἀγωνία καὶ φόβο. Μὲ καμπυλωμένο σῶμα καὶ πρόσωπο τσακισμένο ἀπὸ τὸν πόνο συμμετέχει κι αὐτός στό θεῖο δράμα. Τὸ ἓνα του χέρι ἔχει στό στήθος καὶ μὲ τὸ ἄλλο ἀνασηκώνει τὸ ἱμάτιό του.

Πίσω ἀπὸ τὸν Ἰωάννη βλέπουμε τὸν ἑκατόνταρχο Λογγίνο μὲ τὴ στρατιωτικὴ του πανοπλία. Κοιτάζει τὸ Χριστό καὶ ὁμολογεῖ τὴν ἀθωότητά του, συνάμα ὑψώνει σὲ νεῦμα ὀμιλίας τὸ δεξί του χέρι στό ὕψος τοῦ μετώπου, σὰ νὰ θέλει νὰ τὸ σταυρώσει. «Ὁ ἑκατόνταρχος μὲ τὴν παράδοξη στάση του, τὴν κίνηση τοῦ χεριοῦ του καὶ τὸ ὕψος του, πού ἔρχονται σὲ χτυπητὴ ἀντίθεση μὲ τὴν εὐγένεια τῶν στάσεων καὶ τὴν συγκρατημένη ἐκδήλωση ἀνθρωπίνου πάθους τῶν ὑπολοίπων προσώπων, ξενίζει καθὼς μάλιστα εἶναι τοποθετημένος δίπλα στόν σχεδὸν ἀδρανῆ Ἰωάννη. Ἡ παρουσία ὁμως καὶ ἡ ἀπόδοσή του εἶναι ἀπόλυτα δικαιολογημένες. Εἶναι ἓνα πρόσωπο πού δὲν συμπάσχει, ἓνας αὐτόπτης μάρτυς ξένος ἀπὸ τὸν κύκλο τοῦ Χριστοῦ, ἄρα ἀξιόπιστος, πού συγκλονίζεται ἀπὸ τὴν ἀπόδειξη τῆς θεότητας» (Ἀγάπη Καρακατσάνη).

Ἡ παράσταση κλείνει μέ τό ἀρχιτεκτόνημα πού δείχνει τό τεῖχος τῆς Ἱερουσαλήμ. Ὁ Ἰησοῦς «ἔξω τῆς πύλης ἔπαθε» (Ἐβρ. 13, 12). Τήν ἐξήγηση δίνει ὁ ἱερός Χρυσόστομος· «Διά τοῦτο ἔξω τῆς πόλεως καί τῶν τειχῶν ἵνα μάθῃς ὅτι καθολική ἡ θυσία, ὅτι ὑπέρ τῆς γῆς ἀπάσης ἡ προσφορά. Ἵνα μάθῃς ὅτι κοινός ὁ καθαρισμός ἐστίν» (PG 49, 400).

9. Ἡ Ἀνάστασις

Τό δράμα τοῦ Γολγοθᾶ, ὅπως τό παρουσιάζουν οἱ ὕμνοι καί τά ἀναγνώσματα τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς καί τό συνοψίζει ἡ εἰκόνα τῆς Σταύρωσης, εἶχε καί τόν ἐπίλογό του· «Καί λαβών τό σῶμα ὁ Ἰωσήφ ἐνετύλιξεν αὐτό σινδόνι καθαρᾷ, καί ἔθηκεν αὐτό ἐν τῷ καινῷ αὐτοῦ μνημεῖον ὃ ἐλατόμησεν ἐν τῇ πέτρᾳ, καί προσκυλίσας λίθον μέγαν τῇ θύρᾳ τοῦ μνημεῖου ἀπῆλθεν» (Ματθ. 27, 59-60).

Γιά τούς Γραμματεῖς καί Φαρισαίους τό ἄστρο τοῦ Ἰησοῦ εἶχε δύσει. Ἐπάταξαν τόν ποιμένα καί διασκόρπισαν τά δώδεκα πρόβατα, τούς μαθητές του. Καθησύχασαν καί τήν τελευταία ἀνησυχία τους γιά ἐνδεχόμενη ἀνάστασις «ἐκείνου τοῦ πλάνου», γιατί «ἠσφαλίσαντο τόν τάφον σφραγίσαντες τόν λίθον μετά τῆς κουστωδίας» (Ματθ. 27, 66).

Ὁ θρίαμβος ὅμως τοῦ Ἰησοῦ ἀρχίζει ἀκριβῶς ἀπό 'κεῖ, ὅπου οἱ ἐχθροί του τόν ἐβλεπαν νά τερματίζεται. Οἱ πρῶτοι νικηφόροι παιάνες ἀκούγονται κατά τήν ἱερή ἀκολουθία τῆς Ἀναστάσεως μέ τόν ὕμνο· «Κατήλθες ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς καί συνέτριψας μοχλοῦς αἰωνίους κατόχους πεπεδημένων Χριστέ, καί τριήμερος, ὡς ἐκ κήτους Ἰωνᾶς, ἐξανέστης τοῦ τάφου» (Κανών, ὠδή 5'). Δηλαδή: Κατέβηκες, Χριστέ, στά κατώτατα μέρη τῆς γῆς (στόν Ἄδη) καί σύντριψες τούς αἰωνίους μοχλοῦς, πού κρατοῦσαν δεμένους τούς ἀνθρώπους καί ὕστερα ἀπό τρεῖς μέρες ἀναστήθηκες ἀπό τόν τάφο, ὅπως ὁ Ἰωνᾶς βγήκε ἀπό τό κῆτος (ψάρι).

Γιά τήν κάθοδο τοῦ Κυρίου στόν Ἄδη δέ μᾶς πληροφοροῦν τά ἱερά Εὐαγγέλια. Τέσσερα ὅμως γραφικά χωρία μιλοῦν ρη-

Ἡ παράσταση κλείνει μέ τό ἀρχιτεκτόνημα πού δείχνει τό τεῖχος τῆς Ἱερουσαλήμ. Ὁ Ἰησοῦς «ἔξω τῆς πύλης ἔπαθε» (Ἑβρ. 13, 12). Τήν ἐξήγηση δίνει ὁ ἱερός Χρυσόστομος: «Διά τοῦτο ἔξω τῆς πόλεως καί τῶν τειχῶν ἵνα μάθῃς ὅτι καθολική ἡ θυσία, ὅτι ὑπέρ τῆς γῆς ἀπάσης ἡ προσφορά. Ἵνα μάθῃς ὅτι κοινός ὁ καθαρισμός ἐστίν» (PG 49, 400).

9. Ἡ Ἀνάστασι

Τό δράμα τοῦ Γολγοθᾶ, ὅπως τό παρουσιάζουν οἱ ὕμνοι καί τά ἀναγνώσματα τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς καί τό συνοψίζει ἡ εἰκόνα τῆς Σταύρωσης, εἶχε καί τόν ἐπίλογό του· «Καί λαβών τό σῶμα ὁ Ἰωσήφ ἐνετύλιξεν αὐτό σινδόνι καθαρᾷ, καί ἔθηκεν αὐτό ἐν τῷ καινῷ αὐτοῦ μνημεῖον ὃ ἐλατόμησεν ἐν τῇ πέτρᾳ, καί προσκυλίσας λίθον μέγαν τῇ θύρᾳ τοῦ μνημείου ἀπήλθεν» (Ματθ. 27, 59-60).

Γιά τούς Γραμματεῖς καί Φαρισαίους τό ἄστρο τοῦ Ἰησοῦ εἶχε δύσει. Ἐπάταξαν τόν ποιμένα καί διασκόρπισαν τά δώδεκα πρόβατα, τούς μαθητές του. Καθησύχασαν καί τήν τελευταία ἀνησυχία τους γιά ἐνδεχόμενη ἀνάστασι «ἐκείνου τοῦ πλάνου», γιατί «ἠσφαλίσαντο τόν τάφον σφραγίσαντες τόν λίθον μετά τῆς κουστωδίας» (Ματθ. 27, 66).

Ὁ θρίαμβος ὁμως τοῦ Ἰησοῦ ἄρχιζε ἀκριβῶς ἀπό ἑκεῖ, ὅπου οἱ ἐχθροί του τόν ἔβλεπαν νά τερματίζεται. Οἱ πρῶτοι νικηφόροι παιάνες ἀκούγονται κατά τήν ἱερή ἀκολουθία τῆς Ἀναστάσεως μέ τόν ὕμνο· «Κατήλθες ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς καί συνέτριψας μοχλοῦς αἰώνιους κατόχους πεπεδημένων Χριστέ, καί τριήμερος, ὡς ἐκ κήτους Ἰωνᾶς, ἐξανέστης τοῦ τάφου» (Κανών, ὠδή ς'). Δηλαδή: Κατέβηκες, Χριστέ, στά κατώτατα μέρη τῆς γῆς (στόν Ἄδη) καί σὺντριψες τούς αἰώνιους μοχλοῦς, πού κρατοῦσαν δεμένους τούς ἀνθρώπους καί ὕστερα ἀπό τρεῖς μέρες ἀναστήθηκες ἀπό τόν τάφο, ὅπως ὁ Ἰωνᾶς βγήκε ἀπό τό κῆτος (ψάρι).

Γιά τήν κάθοδο τοῦ Κυρίου στόν Ἄδη δέ μᾶς πληροφοροῦν τά ἱερά Εὐαγγέλια. Τέσσερα ὁμως γραφικά χωρία μιλοῦν ρη-

τά γι' αὐτήν· Ψαλμ. 15, 9-10, Πράξ. 2, 31, Α' Πέτρ. 3, 18-19. 4, 6. Ὁμόφωνη εἶναι καί ἡ μαρτυρία τῶν θεοφόρων Πατέρων, ὅπως φαίνεται τόσο ἀπό τὰ συγγράμματά τους ὅσο καί ἀπό τίς συνοδικές ἀποφάσεις. Λέει π.χ. ἡ Ζ' Οἰκουμενική Σύνοδος· «τοῦτον (τό Χριστό) ὁμολογοῦμεν... τόν ἄδην σκυλεύσαντα καί τούς ἀπ' αἰῶνος δεσμίους ἐλευθερώσαντα» (Πρακτικά). Νά προσθέσουμε σ' αὐτά τίς εὐχές καί τούς ὕμνους τῆς θείας Λατρείας, καθὼς καί τό ἀπόκρυφο Εὐαγγέλιο τοῦ Νικοδήμου. Ἀπό τό τελευταῖο τέσσερα ἀποσπάσματα θά μᾶς διευκολύνουν γιά νά κατανοήσουμε τήν εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως, πού ἐπιγράφεται συνήθως «**Η ΕΙΣ ΑΔΟΥ ΚΑΘΟΔΟΣ**».

1. «Ἡμεῖς οὖν –διηγοῦνται αὐτοί πού ἀναστήθηκαν ἀπό τούς νεκρούς– ἦμεν ἐν τῷ Ἄδῃ μετὰ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένων. Ἐν ὧρα δέ μεσονυκτίου εἰς τὰ σκοτεινά ἐκεῖνα ἀνέτειλεν ὥσπερ φῶς ἡλίου καί ἔλαμψεν, καί ἐφωτίσθημεν πάντες καί εἶδομεν ἀλλήλους. Καί εὐθύς ὁ πατήρ ἡμῶν Ἀβραάμ μετὰ τῶν πατριαρχῶν καί τῶν προφητῶν ἐνωθεῖς, καί χαρᾶς ὁμοῦ πληθύντες εἶπον πρὸς ἀλλήλους. Τοῦτο τό φῶς ἀπό μεγάλου φωτισμοῦ ἐστίν...».

2. «Εἶτα ἦλθεν εἰς τό μέσον ἕτερος ἀπό τῆς ἐρήμου ἀσκητής, καί εἶπον πρὸς αὐτόν οἱ πατριαρχαί· Τίς εἶ; Ὁ δέ εἶπεν. “Ἐγώ εἰμι Ἰωάννης, τό τέλος τῶν προφητῶν, ὃς ἐποίησα τὰς ὁδοῦς τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εὐθείας, καί ἐκήρυξα τῷ λαῷ μετανοίαν καί ἄφεσιν ἁμαρτιῶν...”».

3. «Οὕτω τοῦ Ἄδου διαλεγόμενου τῷ Σατανᾷ ἠπλωσεν ὁ βασιλεύς τῆς δόξης τήν δεξιάν αὐτοῦ χεῖρα καί ἐκράτησε καί ἤγειρε τόν προπάτορα Ἀδάμ. Εἶτα στραφεῖς πρὸς τούς λοιπούς ἔφη. Δεῦρο μετ' ἐμοῦ πάντες ὅσοι διά ξύλου, οὗ ἦπατο οὗτος, ἐθανατώθητε· πάλιν γάρ ὑμᾶς διά ξύλου τοῦ σταυροῦ πάντας ἐγώ ἰδοῦ ἀνιστῶν...».

4. «Τότε ὁ βασιλεύς τῆς δόξης κρατήσας ἐκ τῆς κορυφῆς τόν ἀρχισατράπην Σατάν καί παραδούς αὐτόν τοῖς ἀγγέλοις

εἶπε. Σιδηροῖς καταδεσμήσατε τὰς χεῖρας καί τούς πόδας καί τόν τράχηλον καί τό στόμα αὐτοῦ. Εἶτα παραδούς τοῦτον τῷ Ἄδῃ ἔφη. Λαβὼν αὐτόν κάτεχε ἀσφαλῶς ἄχρι τῆς δευτέρας μου παρουσίας» (II,1 - VI,2).

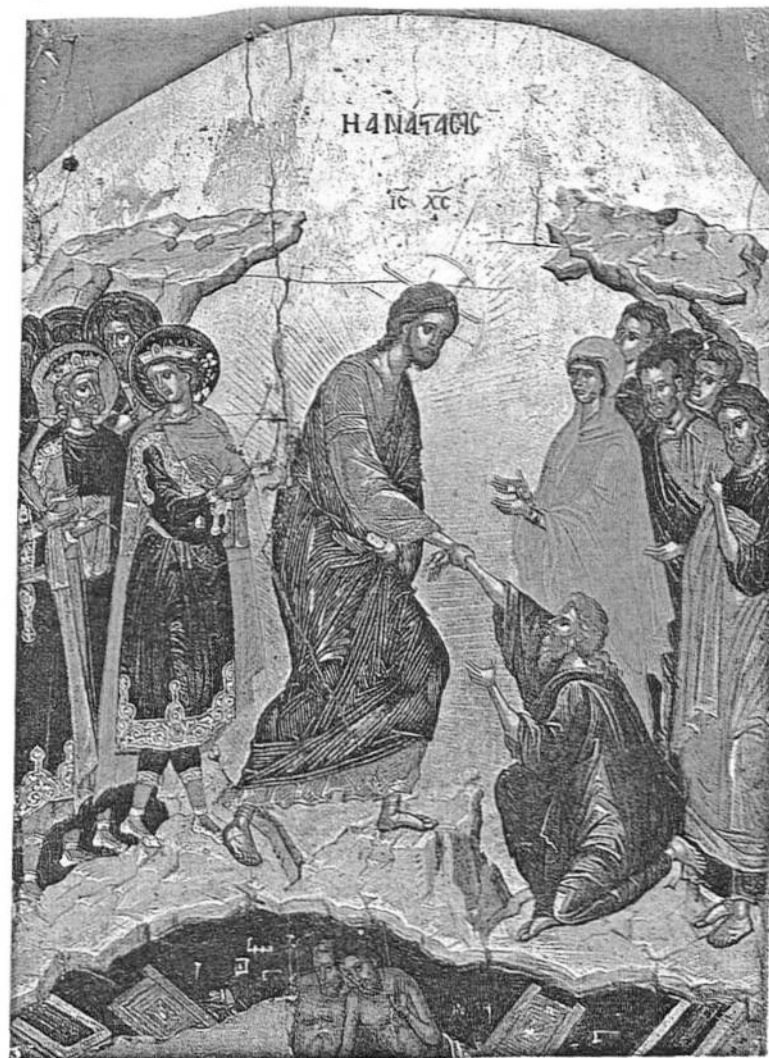
Σύμφωνα μέ τή διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, τό κήρυγμα τῆς σωτηρίας ἀπευθύνθηκε σ' ὅλους τούς νεκρούς, ὄχι μόνο στούς δίκαιους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Φυσικά δέν σώθηκαν ὅλοι. Σώθηκαν αὐτοί πού τότε πίστεψαν καί στή ζωὴ τους εἶχαν πολιτευθεῖ σύμφωνα μέ τό φυσικό νόμο τοῦ Θεοῦ.

Ἡ διήγηση τοῦ ἀπόκρυφου Εὐαγγελίου τοῦ Νικοδήμου, ἡ διαβεβαίωση τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, ὅτι ὁ Κύριος «καί τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι (στίς ψυχές πού ἦταν φυλακισμένες στόν Ἄδῃ) ἐκήρυξεν», καθὼς καί ὅσα διακηρύσσουν τὰ ἀναστάσιμα τροπάρια τῆς ἁγίας μας Ἐκκλησίας, δίνουν τό ὑλικό στόν ὀρθόδοξο ἀγιογράφο γιά νά συνθέσει τήν ἁγία εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως.

Ἡ εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως στήν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία ἔχει δύο τύπους: Ὁ ἕνας εἶναι ἡ κάθοδος τοῦ Χριστοῦ στόν Ἄδῃ, γιά τήν ὁποία μιλήσαμε πιό πάνω. Ὁ δεύτερος εἰκονογραφικός τύπος εἶναι ἐκεῖνος πού εἰκονίζει ἄλλοτε τόν Πέτρο καί τόν Ἰωάννη στό κενό Μνημεῖο καί ἄλλοτε τόν ἄγγελο πού «ἐπί τόν λίθον καθήμενος» ἐμφανίστηκε στίς Μυροφόρες (εἰκ. 12). Ἀργότερα ἡ εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ τύπου αὐτοῦ πλουτίστηκε μέ τίς σκηνές τῆς ἐμφάνισης τοῦ Χριστοῦ στή Μαρία Μαγδαληνή (τό «Μή μου ἄπτου») καί στίς δύο Μαρίες (τό «Χαῖρε τῶν Μυροφόρων»). Ὁ Λεωνίδας Οὐσπένσκι γράφει σχετικά· «Οἱ δύο αὐτές συνθέσεις χρησιμοποιοῦνται στήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία ὡς εἰκόνες τῆς Ἀναστάσεως. Στήν παραδοσιακὴ ὀρθόδοξη ἀγιογραφία ἡ πραγματικὴ στιγμή τῆς Ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ οὐδέποτε ἀπεικονίστηκε. Τόσο τὰ Εὐαγγέλια, ὅσο καί ἡ Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, σιγοῦν γιά τή στιγμή αὐτή καί δέ λένε πῶς ὁ Χρι-

12. Ἡ Ἀνάσταση (Ὁ Ἄγγελος στό κενό Μνημεῖο).
Εἰκόνα τοῦ κρητικῶν Θεοφάνη
στήν Ἱερά Μονή Σταυρονικήτα, Ἅγιο Ὄρος (16ος αἰ.).

13. Ἡ Ἀνάσταση (Ἡ εἰς Ἄδου Κάθοδος).
Εἰκόνα τοῦ κρητικῶν Θεοφάνη
στήν Ἱερά Μονή Σταυρονικήτα, Ἅγιο Ὄρος (16ος αἰ.).

στός ἀναστήθηκε, πράγμα πού δέν κάνουν γιά τήν Ἔγερση τοῦ Λαζάρου. Οὔτε ἡ εἰκόνα δείχνει αὐτό.

» Ἡ σιγή αὐτή ἐκφράζει καθαρά τή διαφορά πού ὑπάρχει μεταξύ τῶν δύο γεγονότων. Ἡ Ἔγερση τοῦ Λαζάρου ἦταν ἕνα θαῦμα, τό ὁποῖο μποροῦσαν ὅλοι νά κατανοήσουν· ἐνῶ ἡ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ ἦταν ἀπρόσιτη σέ ὅποιαδήποτε ἀντίληψη... Ὁ ἀνεξιχνίαστος χαρακτήρας τοῦ γεγονότος αὐτοῦ γιά τόν ἀνθρώπινο νοῦ καί συνεπῶς τό ἀδύνατο τῆς ἀπεικόνισής του εἶναι ὁ λόγος πού ἀπουσιάζουν εἰκόνες αὐτῆς ταύτης τῆς Ἀναστάσεως. Γι' αὐτό στήν Ὁρθόδοξη εἰκονογραφία ὑπάρχουν δύο εἰκόνες, πού ἀντιστοιχοῦν στή σημασία τοῦ γεγονότος αὐτοῦ καί πού συμπληρώνουν ἡ μία τήν ἄλλη. Ἡ μία εἶναι συμβολική παράσταση. Ἀπεικονίζει τή στιγμή πού προηγήθηκε τῆς θεόσωμης Ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ— τήν Κάθοδο στόν Ἄδη· ἡ ἄλλη τή στιγμή πού ἀκολούθησε τήν Ἀνάσταση τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ, τήν ἱστορική ἐπίσκεψη τῶν Μυροφόρων στόν Τάφο τοῦ Χριστοῦ».

Τά παραπάνω συμφωνοῦν καί μέ τά ἀναστάσιμα τροπάρια τῆς Ἐκκλησίας μας, πού ὑπογραμμίζουν τό ἀνεξιχνίαστο μυστήριο τῆς Ἀναστάσεως καί τό παραλληλίζουν μέ τή Γέννηση τοῦ Κυρίου ἀπό τήν Παρθένο καί τήν ἐμφάνισή του στους μαθητές μετά τήν Ἀνάσταση («Προῆλθες ἐκ τοῦ μνήματος, καθώς ἐτέχθης ἐκ τῆς Θεοτόκου». «Ὡσπερ ἐξηλθες ἐσφραγισμένου τοῦ τάφου, οὕτως εἰσηλθες καί τῶν θυρῶν κεκλεισμένων πρὸς τοὺς μαθητάς σου»).

Ἐκτός ἀπό τοὺς παραπάνω δύο τύπους τῆς Ἀναστάσεως, συναντᾶμε στους ναούς μας κι ἄλλο τύπο: αὐτόν πού δείχνει τό Χριστό γυμνό, μ' ἕνα μανδύα ριγμένο, πάνω του νά βγαίνει ἀπό τόν Τάφο κρατώντας κόκκινη σημαία. Ἡ εἰκόνα αὐτή δέν εἶναι ὀρθόδοξη, ἀλλά δυτική. Ἐπικράτησε στήν Ἀνατολή, ὅταν ἡ ὀρθόδοξη ἀγιογραφία ἀποκόπηκε ἀπό τίς ρίζες της, τή βυζαντινή παράδοση, λόγω τῆς ἐπικράτησης τῆς

ζωγραφικῆς τῆς Ἀναγέννησης. Ὑποστηρίχθηκε πῶς «ἡ μεγάλη προτίμηση γιά τήν δυτικότερη ἀπόδοση τῆς Ἀναστάσεως ὀφείλεται, μεταξύ τῶν ἄλλων, καί στήν ἐπίδραση τῶν προσκυνητῶν τῶν Ἁγίων Τόπων, γιατί πάνω ἀπό τήν εἴσοδο τοῦ Παναγίου Τάφου βρισκόταν παρόμοια (δυτικότερη) εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως, πού, ἀντιγραφόμενη στά διάφορα ἐνθῦμα τῶν προσκυνητῶν, ἔγινε ὑπόδειγμα γιά πολλούς ζωγράφους. Ὡστε μποροῦμε νά ποῦμε πῶς, ὁ συγκεκριμένος εἰκονογραφικός τύπος, διαδόθηκε τόσο ἀπό τή δυτική τέχνη, ὅσο καί ἀπ' τοὺς Ἁγίους Τόπους» (Εἰκόνες τῆς κρητικῆς τέχνης..., σ. 357).

Παρακάτω θά παρουσιάσουμε καί θά ἀναλύσουμε τήν εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως, πού λέγεται καί «Ἡ εἰς Ἄδου Κάθοδος», γιατί «εἶναι ἡ γνησία εἰκὼν τῆς Ἀναστάσεως, ἣν παρέδωσαν ἡμῖν οἱ παλαιοὶ ἀγιογράφοι, σύμφωνος μέ τήν ὑμνωδίαν τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἐκφράζει δέ διά τῆς ζωγραφικῆς ὅσα ἱερά καί συμβολικά νοήματα ἐκφράζει ἰδίᾳ τό πασίγνωστον καί ὑπὸ πάντων ψαλλόμενον, ἀπό παίδων ἕως γερόντων, τροπάριον· “Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θανάτῳ θάνατον πατήσας καί τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζῶνι χαρισάμενος”» (Φ. Κόντογλου).

1. Περιγραφή τῆς εἰκόνας (εἰκ. 13). Στή βάση τῆς εἰκόνας ἀνάμεσα σέ ἀπότομους βράχους, ἀνοίγεται μιά σκοτεινὴ ἄβυσσος. Διακρίνουμε τίς μαρομάρινες σαρκοφάγους, τίς πύλες τῆς κολάσεως μέ τίς σκόρπιες κλειδαριές, καρφιά καί κλεῖθρα, καθώς καί τίς μορφές τοῦ σατανᾶ καί τοῦ Ἄδη μέ τά φοβισμένα πρόσωπα καί τά γυάλινα μάτια. Εἶναι τά «κατώτατα τῆς γῆς», «τά ταμεῖα τοῦ Ἄδου», ὅπου κατέβηκε ὁ Κύριος γιά νά κηρύξει τή σωτηρία «τοῖς ἀπ' αἰῶνος ἐκεῖ καθεύδουσι».

Πάνω ἀπὸ τό σπήλαιο, στό κέντρο τῆς εἰκόνας, προβάλλει ὁ νικητὴς τοῦ θανάτου, ὁ Χριστός. Ὁ φωτιστέφανος τῆς κε-

φαλῆς του, τὰ χρυσοκόκκινα ἱμάτιά του πού ἀκτινοβολοῦν, καί ἡ θριαμβευτική ὄψη τοῦ προσώπου του ἐναρμονίζονται πλήρως μέ τό δίστιχο τῆς πασχαλινῆς ἀκολουθίας:

*Χριστός κατελθὼν πρός πάλην ἄδου μόνος,
Λαβὼν ἀνῆλθε πολλά τῆς νίκης σκῦλα (= λάφυρα).*

Ὁ Χριστός ἐπιστρέφει τροπαιοῦχος ἀπό τή μάχη του μέ τόν Ἄδη κρατώντας τὰ πρῶτα λάφυρα τῆς νίκης. Εἶναι ὁ Ἄδάμ πού τόν κρατάει ἀπό τό χέρι, ἐνῶ ἐκεῖνος γονατιστός τόν κοιτάζει εὐχαριστικά. Πίσω του ἡ Εὐα μέ κατακόκκινο μαφόριο καί κοντά της οἱ δίκαιοι, πού περιμέναν μέ πίστη τήν ἔλευση τοῦ Λυτρωτῆ. Ἀνάμεσά τους ὁ Ἄβελ πού πρῶτος γεύτηκε τό θάνατο. Στήν ἀριστερή πλευρά εἰκονίζονται οἱ βασιλεῖς καί οἱ προφῆτες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης Δαβίδ, Σολομών, Μωσῆς, Προόδρομος κ.ἄ. Ὅλοι αὐτοί ἀναγνώρισαν τό Λυτρωτή, ὅταν κατέβηκε στόν Ἄδη, καί προετοίμασαν τό κήρυγμά του, ὥστε νά βρεῖ ἀνταπόκριση στίς ψυχές τῶν κεκοιμημένων.

Σέ μερικές εἰκόνες ἡ παράσταση τοῦ τροπαιοῦχου Κυρίου εἶναι πιό ἐκφραστική, γιατί σ' αὐτές ὁ Κύριος κρατάει στό χέρι του τό ζωηφόρο Σταυρό, τῆς εὐσεβείας τό «ἀήτητον τροπαιον», μέ τόν ὁποῖο καταργήθηκε ἡ δύναμη καί τό κράτος τοῦ θανάτου.

Ἄλλου ἔχουμε στό ἐπάνω μέρος τῆς εἰκόνας δύο ἀγγέλους πού κρατοῦν στά χέρια τους τὰ σύμβολα τοῦ Πάθους καί στό σπήλαιο τό θάνατο νά παριστάνεται μέ γέροντα ἄλυσσοδεμένο. Εἶναι δεμένος ἀπό τούς ἀγγέλους μέ τὰ ἴδια δεσμά, μέ τὰ ὁποῖα εἶχε δέσμο καί ὑποχείριο τό γένος τῶν ἀνθρώπων.

Τήν παράσταση κλείνουν δύο γκριζοί βράχοι μέ ἐπίπεδους ἐξῶστες καί οἱ ἐπιγραφές:

Η ΑΝΑΚΤΑCΙC
ΙC ΧC

Ἡ Ὠραῖα παρατηρήθηκε, πὼς «ἡ σύνθεση τῆς εἰκόνας εἶναι βαθιά μελετημένη, ἀκόμα καί στίς μικρότερες λεπτομέρειές της. Ὅλα, ἀπό τό σχῆμα τῶν βράχων στό δεύτερο ἐπίπεδο ὡς καί τίς ἀναλογίες τῶν χρωμάτων, περιέχουν ἓνα βαθύτερο νόημα καί ὑπακούουν σ' ἓνα γενικό σχέδιο. Ἡ εἰκαστική ἀπεικόνιση τοῦ ἀπόκρυφου κειμένου ἀποκτᾷ συμβολικό χαρακτήρα. Ταυτόχρονα, ὅμως, δέν χάνεται ἡ σχέση μέ τὰ συγκεκριμένα ἐπεισόδια τοῦ κειμένου» (Εἰκόνες τῆς κρητικῆς τέχνης..., σ. 327).

Ἡ συμβολική σημασία τῆς εἰκόνας. Τῆ συμβολική σημασία τῆς εἰκόνας μας βρίσκουμε στά ἀναστάσιμα τροπάρια τῆς Ἐκκλησίας μας. Σ' αὐτά ἡ ἀπελευθέρωση τῶν δεσμίων τοῦ Ἄδη συνδέεται μέ τήν ἀπελευθέρωση ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ὅπως π.χ. βλέπουμε στό ἐξῆς τροπάριο: «Κύριε ἀνελθὼν ἐν τῷ Σταυρῷ, τήν προγονικήν ἡμῶν κατάραν ἐξῆλειψας καί κατελθὼν ἐν τῷ ἄδῃ τοὺς ἀπ' αἰῶνος δεσμίους ἠλευθέρωσας, ἀφθαρσίαν δωρούμενος τῶν ἀνθρώπων τῷ γένει διὰ τοῦτο ὑμνοῦντες δοξάζομεν, τήν ζωοποιόν καί σωτήριόν σου Ἐγερσιν» (ἀπόστιχο ἀναστάσιμο ἐσπερινοῦ, ἦχος δ'). Ἡ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ μετέφερε αὐτοὺς πού πιστεύουν στό Χριστό ἀπό τό θάνατο στή ζωή. Ὅπως λέει ὁ ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος στόν Κατηχητικό του λόγο, «ἀνέστη Χριστός, καί νεκρός οὐδεὶς ἐν τῷ μνήματι. Χριστός γάρ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο».

Ὁραία παρατηρήθηκε· «Ἐνα αἶσθημα εἰρήνης, προσευχῆς καί αἴνου καλύπτει τό πᾶν, γιατί ἐκεῖ ὅπου βρίσκεται τό κεφάλι, τοποθετεῖται ἡ χαρμόσυνη ἐλπίδα τοῦ σώματος», δηλαδή τῆς Ἐκκλησίας, πού εἶναι τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ὅπως τό εἶπε ὁ ἅγιος πάπας Λέων Α' (440-461)· «Ἡ Ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ εἶναι δική μας ἀνύψωση καί ὅπου ἡ δόξα τῆς Κεφαλῆς προπορεύτηκε, ἐκεῖ καλεῖται ἡ ἐλπίδα τοῦ Σώματος».

11. Ἡ Πεντηκοστή

Πενήντα ἡμέρες μετά τό Πάσχα ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει τήν Πεντηκοστή σέ ἀνάμνηση τῆς ἐπιφοίτησης τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στους μαθητές τοῦ Κυρίου. Ἡ ἐπιφοίτηση αὐτή ἔγινε τήν ἡμέρα πού οἱ Ἰουδαῖοι ἐόρταζαν τήν ἐορτή τῆς δικῆς τους Πεντηκοστῆς. Οἱ Ἰουδαῖοι μέ τήν ἐορτή αὐτή εὐχαριστοῦσαν τό Θεό γιά τή συγκομιδή τῶν σιτηρῶν. Γι' αὐτό ἡ Πεντηκοστή λεγόταν καί ἐορτή τοῦ θερισμοῦ ἢ τῶν πρώτων καρπῶν. Στά χρόνια ὅμως τοῦ Κυρίου εἶχε κι ἄλλη σημασία. Ἦταν ἐορτή ἀναμνηστική ἑνός σημαντικοῦ γεγονότος τῆς ἱερῆς ἱστορίας: τῆς παράδοσης ἀπό τό Θεό τοῦ νόμου στό Μωυσῆ πού ἔγινε τήν 50ῆ ἡμέρα μετά τό Πάσχα.

Σ' αὐτή τήν ἐπίσημη ἡμέρα ἡ ὑπόσχεση τοῦ Κυρίου στους ἀποστόλους γιά ἀποστολή τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς «δυνάμεως ἐξ ὕψους», ἔγινε πραγματικότητα. «Καί ὤφθησαν αὐτοῖς (= εἶδαν μέ τά μάτια τους) διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός, ἐκάθισέ τε ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν, καί ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος Ἁγίου, καί ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέροις γλῶσσαις καθὼς τό Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι» (Πράξ. 2, 3-4).

Ὁ ἀπόστολος Πέτρος, ἐμπνευσμένος καί ἐνισχυμένος ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα, μίλησε τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς στά πλήθη πού συγκεντρώθηκαν μπροστά ἀπό τό σπίτι τῶν ἀποστόλων. «Οἱ μέν οὖν ἄσμένως (= μέ χαρά) ἀποδεξάμενοι τόν λόγον αὐτοῦ ἐβαπτίσθησαν, καί προσετέθησαν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ψυχαί ὡσεὶ τρισχίλια» (Πράξ. 2, 41).

Μέ τήν κάθοδο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τήν Πεντηκοστή, ἐμφανίστηκε ἐπίσημα στόν κόσμο ἡ Ἐκκλησία, πού συνεχι-

ζει τό ἔργο τοῦ Κυρίου πάνω στή γῆ. Στό ὄρος Σινά ἡ παράδοση τοῦ νόμου στό Μωυσῆ ἔκαμε τούς Ἰσραηλίτες περιούσιο λαό τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι καί τώρα μέ τήν ἔκχυση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στους ἀποστόλους γεννήθηκε ὁ νέος περιούσιος λαός τοῦ Θεοῦ, ἡ ἅγια μας Ἐκκλησία.

Ἔστερα ἀπό αὐτά πού εἰπώθηκαν γιά τό ἱστορικό τῆς ἐορτῆς τῆς Πεντηκοστῆς, ἐρχόμαστε στήν περιγραφή καί σημασία, πού ἔχουν οἱ μορφές τῆς εἰκόνας. «Δέν εἶναι καθόλου μιᾶ ἀπλή εἰκονογραφία τοῦ κειμένου τῶν Πράξεων. Συγκρίνει ὅλα τά κείμενα τῶν Γραφῶν, ἀκολουθεῖ τή λειτουργία καί χαράσσει μιᾶ ἀπέραντη προοπτική πού ὑπερβαίνει ἕνα τμήμα ἱστορίας, γιά νά ἐκφράσει τόν ἐσωτερικό λόγο τῶν γεγονότων» (Π. Εὐδοκίμωφ).

1. Περιγραφή τῆς εἰκόνας (εἰκ. 15). Ἡ εἰκόνα τῆς Πεντηκοστῆς παρουσιάζει ὑπερῶο. Εἶναι τό ὑπερῶο, «οὔ ἦσαν καταμένοντες» οἱ ἀπόστολοι μετά τήν Ἀνάληψη τοῦ Κυρίου. Χωρισμένοι σέ δύο ὁμάδες, εἶναι καθισμένοι σέ ἡμικυκλικό θρανίο μέ ράχη καί ὑποπόδιο. Στήν κορυφή τοῦ ἡμικυκλίου εἶναι οἱ πρωτοκορυφαῖοι ἀπόστολοι Πέτρος καί Παῦλος. Τρίτος δεξιά ἀπό τόν Πέτρο εἶναι ὁ ἀπόστολος καί Εὐαγγελιστής Λουκάς καί ἀπέναντί του ὁ ἀπόστολος καί Εὐαγγελιστής Μάρκος, τρίτος κοντά στόν Παῦλο. Ἀκολουθοῦν οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι κατά σειρά ἡλικίας. Οἱ δύο σειρές κλείνονται μέ δύο νέους στήν ἡλικία μαθητές. Ὅλοι εἶναι ἤρεμοι μέ γλυκιά ἔκφραση καί στοχαστικό βλέμμα. Κρατοῦν εἰλητάρια, ἐκτός ἀπό τόν ἀπόστολο Παῦλο πού κρατεῖ βιβλίο. Συμβολίζουν τό διδακτικό χάρισμα πού ἔλαβαν ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα. Μεταξύ τῶν πρωτοκορυφαίων διακρίνεται ἕνα κάθισμα κενό. Εἶναι ἡ θέση τοῦ Χριστοῦ, τῆς θείας κεφαλῆς τῆς Ἐκκλησίας, τήν ὁποία εἰκονίζει ἡ Πεντηκοστή.

Στό ἐπάνω μέρος τῆς εἰκόνας εἰκονίζεται ὁ οὐρανός μέ τμήμα κύκλου. Ἀπό αὐτόν ἐκπέμπονται δύο δέσμες ἀκτίνων, δώδεκα συνολικά, πού κατεβαίνουν πρὸς τούς ἀποστόλους.

15. Ἡ Πεντηκοστή. Εἰκόνα τοῦ κρητικοῦ Θεοφάνη στήν Ἱερά Μονή Σταυρονικήτα, Ἅγιο Ὄρος (16ος αἰ.).

«Κάτωθεν τοῦ καθίσματος, ἐπάνω εἰς τό ὅποῖον εἶναι καθισμένοι (οἱ Ἀπόστολοι), εἰκονίζεται μορφή γέροντος μέ στέμμα εἰς τήν κεφαλήν του καί μέ ὀξύ στρογγύλον γένειον, κρατῶν μέ τάς δύο χεῖράς του σινδόνι, μέσα εἰς τό ὅποῖον φαίνονται δώδεκα εἰλητάρια, ἤγουν χαρτία τυλιγμένα. Ὁ γέρον οὗτος παριστᾷ τόν Κόσμον, τά δέ χαρτία τούς δώδεκα κύκλους ὅπου ἐκληρώθη ἡ οἰκουμένη νά κηρυχθῇ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἀπό τούς Ἀποστόλους.

»Εἰς τάς ἀρχαιότερας εἰκόνας τῆς Πεντηκοστῆς, ἀντί τοῦ Κόσμου, ζωγραφίζονται κάποιοι ἄνθρωποι ἀπό διαφόρους φυλάς, ντυμένοι μέ παράδοξα φορέματα καί γυρισμένοι κατ' ἐπάνω, ὡσάν νά ἀκούουν ἐξεστηκότες τό κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων, καί ἐπάνωθεν αὐτῶν ἡ ἐπιγραφή ΛΑΟΙ, ΦΥΛΑΙ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑΙ. Παριστάνουν δέ οὗτοι τούς ἀνθρώπους ἀπό τά διάφορα ἔθνη, ὅπου εὐρέθησαν εἰς τό Ἱεροσόλυμα κατά τήν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, τήν ὥραν ὅπου κατῆλθε τό Ἅγιον Πνεῦμα καί οἱ ὅποιοι, ὅταν ἀκουσαν τήν βοήν ὅπου ἔγινεν ἀπό τήν ἐπιφοίτησιν τοῦ Παναγίου Πνεύματος, ἐμαζεύθησαν εἰς τόν οἶκον ὅπου εὐρίσκοντο οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι καί ἀποροῦσαν, διότι ἤκουον ὁ καθένας εἰς τήν γλῶσσάν του τό κήρυγμα ὅπου ἔβγαιεν ἀπό τό στόμα τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, ὅπως διαλαμβάνουσιν αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων» (Φ. Κόντογλου).

2. **Ἡ σημασία τῆς εἰκόνας.** Ὅπως μᾶς πληροφοροῦν οἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς βρισκόνταν στό ὑπερῶο περίπου ἑκατόν εἴκοσι πρόσωπα. Συνεπῶς τῆ δωρεά τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δέν ἔλαβαν μόνον οἱ δώδεκα ἀπόστολοι· ὅλοι οἱ παρευρισκόμενοι «ἐπλήσθησαν Πνεύματος Ἁγίου». Ἐπιπλέον ὁ ἀπόστολος Πέτρος στήν ὁμιλία του τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς διαβεβαίωσε πῶς ὅλοι ὅσοι θά μετανοήσουν καί βαπτιστοῦν, θά λάβουν «τήν δωρεάν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». Ἐπομένως οἱ ἑκατόν εἴκοσι

μαθητές ἐκπροσωποῦν ὅλη τήν Ἐκκλησία. Γιά τό βυζαντινὸ ἀγιογράφο εἶναι ἀντιπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας ὅλων τῶν γενεῶν καί ὅλων τῶν αἰώνων. Αὐτός εἶναι ὁ λόγος, πού ἐνῶ τά καθισμένα πρόσωπα εἶναι δώδεκα, ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς δέν ἀντιστοιχεῖ στοὺς δώδεκα ἀποστόλους. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος καί οἱ Εὐαγγελιστές Λουκᾶς καί Μάρκος πού εἰκονίζονται στήν εἰκόνα, δέν ἀνήκαν στόν ἄμεσο κύκλο τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου.

Κοιτάζοντάς τους λοιπόν, τό βλέμμα μας προχωρεῖ ἀπό τό στενὸ κύκλο τῶν μαθητῶν στόν εὐρύτερο καί ἀπό αὐτόν στόν πολυπληθῆ κόσμο τῆς Ἐκκλησίας.

Σέ ἀντίθεση πρὸς τίς ἅγιες μορφές τῶν ἀποστόλων, ἐρχεται ἡ συμβολικὴ μορφή τοῦ Κόσμου. Γι' αὐτὴ διαβάζουμε σ' ἓνα κείμενο τοῦ 17ου αἰώνα: «Γιατί στήν κάθοδο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος παρουσιάζεται ἓνας ἄνθρωπος καθισμένος σέ σκοτεινὸ μέρος, κυρτωμένος ἀπό τά χρόνια, ντυμένος μέ κόκκινο ἔνδυμα, μέ βασιλικὸ στέμμα στό κεφάλι του καί μ' ἓνα λευκὸ ὕφασμα στά χέρια του, πού ἔχει δώδεκα γραμμένους κυλίνδρους; Ὁ ἄνθρωπος κάθεται σέ σκοτεινὸ μέρος, ἐπειδὴ ἡ οἰκουμένη ἦταν προηγουμένως χωρὶς πίστη. Εἶναι κυρτωμένος ἀπό τά χρόνια, γιατί εἶχε γεράσει ἀπό τήν ἁμαρτία τοῦ Ἀδάμ. Τό κόκκινόν του ἔνδυμα δηλώνει τίς αἱματηρές θυσίες τοῦ πονηροῦ. Τό βασιλικὸ στέμμα δηλώνει τήν ἁμαρτία πού κυβερνοῦσε τόν κόσμο. Τό λευκὸ ὕφασμα στά χέρια του μέ τούς δώδεκα κυλίνδρους σημαίνει τούς δώδεκα ἀποστόλους πού ἔφεραν μέ τὴ διδασκαλία τους φῶς στήν οἰκουμένη».

Ἔτσι στήν εἰκόνα μας ἡ ἀντίθεση εἶναι χτυπητή. Ἐπάνω τό φῶς, ὁ ὠραῖος κόσμος τοῦ Πνεύματος. Κάτω τό σκοτάδι, ὁ κόσμος τῆς ἀγνοίας καί τῆς ἁμαρτίας.

Ὁ Χριστός ὁ Θεὸς ἡμῶν, «ὁ πανσόφους τούς ἄλιεις ἀναδείξας», εἶναι «χθές καί σήμερον ὁ αὐτὸς καί εἰς τούς αἰῶ-

νας» (Ἐβρ. 13, 8). Γι' αὐτό πρέπει στήν προσευχή μας νά τόν παρακαλοῦμε νά μᾶς φωτίζει καί ἀγιάζει μέ τό Ἅγιο Πνεῦμα, πού εἶναι «ὁ φρουρός καί ἀγιοποιός τῆς Ἐκκλησίας, ὁ διοικητής τῶν ψυχῶν, ὁ κυβερνήτης τῶν χειμαζομένων, ὁ φωταγωγός τῶν πεπλανημένων καί ὁ ἀθλοθέτης τῶν ἀγωνιζομένων καί ὁ στεφανωτής τῶν νενικηκότων» (Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, Κατήχ. 17, 3).

12. Ἡ Κοίμιση τῆς Θεοτόκου

Ἀπό τίς εἰκόνες τοῦ Δωδεκαόρτου οἱ δύο, ὁ Εὐαγγελισμός καί ἡ Κοίμιση, ἀναφέρονται στήν Ὑπεραγία Μητέρα τοῦ Θεοῦ. Οἱ δύο αὐτές Θεομητορικές παραστάσεις πλαισιώνουν τίς εἰκόνες τοῦ Δωδεκαόρτου. Μετά τόν Εὐαγγελισμό ἀρχίζει ἡ σειρά αὐτή τῶν εἰκόνων καί κλείνει μέ τήν παράσταση τῆς Κοιμήσεως.

Γιά τήν τιμητική θέση πού κατέχει ἡ Παναγία στή λειτουργική ζωή τῆς Ἐκκλησίας, ἔγινε λόγος ὅταν περιγράψαμε καί ἀναλύσαμε τήν εἰκόνα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Ἐδῶ πρέπει νά προστεθεῖ πῶς τό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, ἐπειδή γνωρίζει καί ἐκτιμᾷ τή θέση πού ἔχει ἡ Θεοτόκος στήν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας, πανηγυρίζει μέ ἰδιαίτερη λαμπρότητα τίς Θεομητορικές ἑορτές. Σ' αὐτές οἱ πιστοί ἐκδηλώνουν μέ τόν πλοῦτο τῶν λειτουργικῶν μας ἐθίμων καί τῶν θρησκευτικῶν μας παραδόσεων τήν ἀγάπη καί τό σεβασμό πού τρέφουν στό πρόσωπο τῆς Θεομήτορος. Ἡ εὐσέβεια μάλιστα τῶν πιστῶν τρέφεται καί συνάμα ἐκδηλώνεται ἰδιαίτερα, ὅταν ἡ ἱερή ἀκολουθία πρὸς τιμή τῆς Θεοτόκου γίνεται σέ ἐκκλησία πού φέρνει τό ὄνομά της.

Γιά τήν Ἐκκλησία μας ἡ Θεοτόκος εἶναι «τοῦ πεσόντος Ἀδάμ ἡ ἀνάκλησις· τῶν δακρύων τῆς Εὐας ἡ λύτρωσις». Βοήθησε στή σάρκωση τοῦ Χριστοῦ, ἐξυπηρέτησε τήν παγκόσμια σωτηρία γιατί μ' αὐτήν πραγματοποιήθηκε ἡ προαιώνια ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ: ἡ σάρκωση τοῦ Λόγου καί ἡ δική μας σωτηρία (Ἰω. Δαμασκηνός).

Ἀπό τίς Θεομητορικές ἑορτές ξεχωρίζει ἡ ἑορτή τῆς Κοιμήσεως (15 Αὐγούστου). Μέ αὐτήν ἡ Ἐκκλησία μας ἑορτάζει